

Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут психології і педагогіки
Кафедра теорії і методики виховання

**ПРЕВЕНТИВНА ОСВІТА
І ВИХОВАННЯ
ПРАКТИКУМ**

Рівне - 2016

ББК 74.200.2
УДК 37:343.85
Ц 67

Ц 67 Ціпан Т. С. Превентивна освіта і виховання. Практикум: навчально-методичний посібник для студентів педагогічних спеціальностей університетів / Ціпан Т. С.. – Рівне : РДГУ, 2015. – 97 с.

Рецензент: Нечипорук Л. І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної і соціальної педагогіки та управління освітою Рівненського державного гуманітарного університету

Навчально-методичний посібник призначено для супроводу практичних занять курсу “Превентивна освіта і виховання”. Зміст посібника розроблено на основі сучасних вимог до викладання курсу за кредитно-модульною системою. Він містить детальний зміст практичних та лабораторних занять, підбірку педагогічних задач та ситуацій, рекомендації до організації самостійної та індивідуальної роботи студентів, критерії оцінювання досягнень студентів за змістом курсу, перелік літератури, словник ключових понять.

Призначено для викладачів та студентів педагогічних закладів, вчителів-практиків.

Друкується за рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 16 від 25 грудня 2015 р.)

© Ціпан Т. С., 2016
© РДГУ, 2016

ВСТУП

Мета вивчення дисципліни „Превентивна освіта і виховання” - забезпечення теоретичної і практичної підготовки до здійснення превентивної діяльності у закладах освіти .

Завдання вивчення курсу:

- сформувати професійну позицію, якості і вміння, що допоможуть налаштувати особистість як інструмент педагогічного впливу на взаємодію з дітьми, батьками, колегами; опанувати механізмами використання особистісного потенціалу для розв’язання завдань створення превентивного виховного простору, дружнього до дитини; оволодіти системою знань про структуру превентивної діяльності, її зміст, специфіку, функції, суспільне значення; вивчити відхилення у поведінці школярів; розвивати здібності до педагогічної діяльності; засвоїти інноваційні технології превентивного виховання учнів різних вікових категорій та елементи педагогічної техніки керування собою і взаємодією.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати: сутність превентивної освіти і виховання; структуру превентивної діяльності, її зміст, специфіку, функції, суспільне значення; роль вчителя у створенні системи превентивної освіти і виховання; форми, методи і прийоми превентивної діяльності відповідно до індивідуальних особливостей учнів; сучасні технології надання оптимальної освітньої, консультативної інформації, попередженню й нейтралізацію надмірної інформації про види і форми негативних явищ; механізмами використання особистісного потенціалу для розв’язання завдань створення превентивного виховного середовища, дружнього до учня; інноваційні технології превентивного виховання учнів різних вікових категорій;

уміти: визначати соціально-економічні, психолого-педагогічні, медико-біологічні детермінанти несприятливого соціального розвитку дитини та шляхи корекції; планувати різні види діяльності; розробляти програми та проекти роботи з гру-

пами ризику в умовах неформального спілкування; проводити профілактичну роботу з девіантної поведінки; відбирати необхідний матеріал для організації превентивної діяльності; передбачати результати планування; аналізувати педагогічні ситуації і вибрати правильне рішення; володіти правильним літературним мовленням у всіх ситуаціях мовленнєвого спілкування; володіти засобами психофізичної саморегуляції та психологічного настроювання на наступну діяльність; використовувати виховні можливості уроків щодо формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я дітей та підлітків в процесі викладання основ наук (інноваційні здоров'язберігаючі, здоров'яформуючі та здоров'язміцнюючі технології, диференціація їх змісту); виокремлювати причини відхилень у поведінці дитини; організовувати індивідуальні, групові, масові форми профілактичної роботи; надавати оптимальну коригувальну допомогу, перевиховання та подолання негативних проявів у поведінці, налагодження стосунків для позитивного способу життя; використовувати сучасні технології надання оптимальної освітньої, консультативної інформації; попередження і нейтралізацію надмірної інформації про види і форми негативних явищ.

Розроблена програма курсу логічно пов'язана з педагогічною практикою студентів та виховною роботою сучасної школи; зміст практичних занять і весь обсяг самостійної роботи опираються на практику роботи школи, позашкільних дитячих закладів, громадських організацій. В методичних рекомендаціях вміщено кілька варіантів проведення практичних занять, альтернативні теми і напрями виховної роботи, орієнтовані на сучасне бачення виховного процесу.

РОЗДІЛ I. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Програмні питання для обов'язкового засвоєння
Завдання, зміст та функції превентивної освіти та виховання учнів різних вікових категорій	Предмет і завдання превентивної освіти і виховання. Поняття “превентивне виховання”. Сутність превентивної освіти і виховання. Комплексний вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями. Поліаспектна мета і завдання превентивного виховання. Основні проблеми превентивної педагогіки. Функції та принципи превентивного виховання. Суб'єкти та об'єкти превентивного виховання. Рівні превентивного виховання. Особливості превентивної роботи з учнями різних груп, врахування їх особливостей в педагогічному процесі. Соціально-правова орієнтація батьків, спільна діяльність вчителя і батьків.
Нормативно-правова основа превентивного виховання	Законодавчі нормативно-правові документи як соціально-політична програма щодо молоді. Конвенція ООН про права дитини. Конституція України про відповідальність батьків; Основні принципи виховання дітей у Законі України “Про освіту”; Сімейний Кодекс України і проблема виховання дітей. Закон України “Про охорону дитинства”. Повага до права і правомірна поведінка учнівської молоді. Подолання правового нігілізму – завдання – загальноосвітнього навчального закладу.
Технології пре-	Поняття “технології виховання”, “педагогічні

<p>вензивної освіти та виховання і їх використання у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи</p>	<p>технології”, “інтерактивні технології” превентивного виховання. Педагогічні технології в превентивній освіті. Просвітницькі технології: технології спонтанного спілкування, технології мобілізації ресурсів. Особистісно орієнтований підхід у системі превентивної педагогіки. Критерії ефективності інтерактивних превентивних технологій. Напрями та принципи реалізації інтерактивних техно-логій з превентивного виховання. Умови реалізації інтерактивних технологій: психолого-педагогічні: соціально-організаційні: управлінсько-ресурсні; метод “рівний-рівному”.</p>
<p>Шкільне насильство як соціально-правова проблема</p>	<p>Поняття “насильство”, психічне насильство. Види та ознаки насильства. Поняття “шкільне насильство” та його види. Чинники, які сприяють розповсюдженню шкільного насильства. Типи сімей, діти з яких схильні до насильницьких дій. Наслідки насильства. Форми і методи співробітництва школи і сім’ї</p>
<p>Педагогічна діагностика у роботі з правопорушниками</p>	<p>Поняття “педагогічна діагностика”. Діагностика на рівні класу, школи. Сутнісні характеристики паспорта мікрорайону школи. Відхилення у поведінці дітей: групи дітей з відхиленням у поведінці. Порядок проведення діагностики типів важковиховуваності. Характеристика етапів діагностики.</p>
<p>Управління виховним процесом в загальноосвітніх навчальних закладах щодо превентивного виховання неповно-</p>	<p>Підходи до управління виховним процесом щодо превентивного виховання неповнолітніх. Специфіка та особливості планування виховної роботи. Принципи планування роботи школи щодо реалізації превентивного виховання. Алгоритм роботи класного керівника. Форми і методи роботи щодо організації виховної роботи. Рада профілактики правопорушень зага-</p>

літніх	льноосвітнього навчального закладу
Організація виховної роботи із соціально дезадаптованими учнями	Соціально дезадаптована поведінка неповнолітніх: порушення взаємовідносин в системі „учитель – вчитель”; новоутворення в структурі особистості дитини, які перешкоджають процесу соціалізації; типологія дезадаптованої поведінки. Афективна і кримінальна поведінка як крайні форми соціальної дезадаптації. Форми і методи роботи із соціально дезадаптованими учнями. Корекційна індивідуальна робота з важковиховуваними підлітками
Педагогічна профілактика вживання учнями наркотичних речовин	Соціально-педагогічна проблема пропаганди наркологічних звичок. Групи наркогенних речовин. Соціальні причини підліткового алкоголізму. Сутність притинікотинового та протиалкогольного виховання. Соціальні передумови розповсюдження наркогенних звичок. Групи умов педагогічних чинників наркогенного ризику. Інформативно-просвітницька робота в загальноосвітніх навчальних закладах. Форми і методи педагогічної профілактики. Превенція вживання учнями наркотичних речовин.
Організація виховної роботи з учнями з про-явами девіантної поведінки	Поняття “девіантна поведінка”, “профілактика”. Функції шкільної профілактики. Типи профілактики, їх сутнісні характеристики. Етапи здійснення профілактичної роботи. Структура вітчизняної системи профілактики: загальні органи профілактики, спеціальні органи профілактики, кримінальна міліція у справах дітей, спеціальні установи, які займаються профілактикою поведінки: приймальники-розподільники, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, центри медико-соціальної реабілітації, спеціальні виховні установи, притулки для дітей служб у

	справах дітей, центри соціально-психологічної реабілітації, соціально-реабілітаційні центри.
Формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді	Теоретичні засади формування здорового способу життя. Модель формування здорового способу життя дітей та молоді. Особливості основних напрямків формування здорового способу життя молоді. Характеристика показників, які використовують для визначення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я. Характеристика основних компонентів здорового способу життя.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття – важливий компонент навчально-виховного процесу, підсумок аудиторної та самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни. Відповідно до навчального плану по закінченню читання лекцій студенти повинні продемонструвати рівень засвоєння лекційного, а також самостійно опрацьованого матеріалу.

Тематика практичних занять розроблена відповідно до вимог програми “Превентивна освіта і виховання” і передбачає аналіз результатів засвоєння змісту дисципліни, побудованої з урахуванням державного стандарту рівневої освіти.

Мета практичних занять - систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування отриманих в процесі лекційних занять та самостійної роботи знань з навчальної дисципліни; визначення якості знань студентів з навчальної дисципліни, ступеня сформованості їх умінь і навичок, рівня оволодіння розумовими операціями, досвідом творчої діяльності, сформованості оціночних суджень.

1. На практичних заняттях студент повинен продемонструвати наявність відповідних теоретичних знань та умінь використовувати їх на практиці.

2. Підготовка до практичних занять передбачає уважне ознайомлення з конспектом лекцій та рекомендованою літературою.

3. Практичне заняття проводиться на підставі як теоретичного матеріалу, який відбитий у лекційному курсі, так і містить матеріал, що належить до самостійної навчальної роботи студента.

4. Вивчаючи відповідну теоретичну тему курсу, слід постійно приділяти увагу практичній спрямованості теоретичного матеріалу.

5. При відповідях на поставлене запитання, потрібно самостійно наводити приклади, що відбивають на підтверджують зміст та функцію теоретичних понять, які розглядаються.

6. Обговорюючи будь-яку теоретичну тему, особливу увагу слід приділяти аналізу різних методологічних та практичних шляхів їх вирішення.

7. Дискусійні та багатопланові теоретичні проблеми готуються студентом для обговорення на практичному занятті заздалегідь та виключно під керівництвом викладача.

8. Практичне заняття передбачає як усне обговорення, так і письмові відповіді на окремі теми курсу, що залежить від змісту теоретичного матеріалу.

9. Багатопланові теоретичні питання слід висвітлювати, спираючись на різні джерела їх тлумачення, або глибоко проаналізувати один (найголовніший з точки зору студента).

Усі завдання мають професійне спрямування і їх виконання вимагає від студентів теоретичних знань, а також уміння застосовувати теоретичні положення в конкретних педагогічних ситуаціях. Під час відповіді студенту дозволяється користуватися власно складеним планом щодо висвітлення підготовленого питання, підготовленими цитатами, статистичними даними. Одна з вимог – вільне, гра томне, аргументоване висловлювання. Висвітлюване студентом питання повинно завершуватися коротким висновком.

Критерії оцінювання

Критерії оцінювання розроблені на основі вимог до оцінювання студентів, окреслені в Положенні про вищий навчальний заклад.

Літери	Бали ESCT	Оцінка за загальнонаціональною шкалою	Критерії оцінювання знань	Критерії оцінювання практичних умінь та навичок
1	2	3	4	5
FX	0-35	незадовільно зараховано	відтворення навчального матеріалу на рівні розпізнавання, наявність початкових знань на загальному рівні	виконання нескладних дій, але недостатнє володіння вміннями та навичками
E	35-59	задовільно зарахована	відтворення навчального матеріалу з визначенням головного і другорядного; розуміння законів, теорій, фактів, явищ, понять, що складають незначну частину навчального матеріалу	усвідомлення мети діяльності та оволодіння вміннями з використанням раніше набутих знань; виконання дій за зразком
D	60-73	задовільно зараховано	оволодіння знаннями навчального матеріалу на рівні розпізнавання, зіставлення, розуміння основних положень	оволодіння вміннями та „вузькими” навичками, які необхідні для виконання типових завдань діяльності
C	74-81	добре зараховано	знання навчального матеріалу на рівні порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків	оволодіння вміннями та навичками виконувати типові завдання; самостійне застосування

			між явищами, подіями, елементами	типових методів діяльності; аналіз та порівняння результатів діяльності, уміння робити нескладні висновки
В	82-89	добре зараховано	знання теорій, законів, процесів, методів та способів на рівні, необхідному для самостійного прийняття рішень	оволодіння окремими високорозвченими вміннями (організаційними, комунікативними, просвітницькими) за заданим складним алгоритмом
А	90-100	відмінно зараховано	оволодіння знаннями, категоріями, законами, поняттями на рівні, необхідному для дослідницької діяльності	оволодіння професійними вміннями та навичками на творчому рівні; самостійне застосування методів та прийомів, необхідних у дослідницькій діяльності чи в нових умовах

ТЕМАТИКА І ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

ТЕМА: “Завдання, зміст та функції превентивної освіти та виховання учнів різних вікових категорій”

МЕТА: перевірити якість засвоєння студентами навчального матеріалу; уміння самостійно працювати із літературою

Ключові слова і поняття: превентивне виховання, превентивна освіта, функції та принципи превентивного виховання

Інформаційний блок:

1. Предмет і завдання превентивної освіти і виховання.

2. Поняття “превентивне виховання”. Сутність превентивної освіти і виховання.
3. Комплексний вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями.
4. Основні проблеми превентивної педагогіки.
5. Функції та принципи превентивного виховання.
6. Рівні превентивного виховання. Особливості превентивної роботи з учнями різних груп, врахування їх особливостей в педагогічному процесі.
7. Соціально-правова орієнтація батьків, спільна діяльність вчителя і батьків.

Рефлексивний блок:

1. У чому полягає сутність превентивної освіти і виховання?
2. Розкрийте основні проблеми превентивної педагогіки.
3. Які чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру заважають упровадженню превентивного підходу в цілому?
4. Стосовно яких категорій осіб здійснюються індивідуальні превентивні заходи?
5. Схарактеризувати сутність принципів, функцій, рівнів превентивної освіти і виховання.

Практичний блок

(завдання для самостійної роботи):

1. Провести категоріальний аналіз понять “превентивна освіта”, “превентивне виховання”. “превентивна робота”, “адаптація”, “корекція”, “реабілітація”, “група ризику”, “ресоціалізація”.
2. Підібрати матеріали для розкриття теми щодо видів і функцій превентивного виховання в Україні і оформити у вигляді статті до педагогічного журналу.

Блок самоосвіти:

1. Концепція превентивного виховання дітей і молоді : затв. Президією АПН України, 25 лют. 1998 р. №1-7/3-21 // Учитель. - 2000. - №1/3. - С. 6-11.
2. Оржеховська В. М. Використання ігрових технологій для профілактики і корекції девіантної поведінки школярів / В. М. Оржеховська // Теоретико-методичні проблеми вихо-

- вання дітей та учнівської молоді: зб. наук, пр. - К.; Житомир, 2004. - Вип. 6, кн. 2. - С 202-206.
3. Превентивна педагогіка: Навчальний посібник / В.М. Оржеховська, О.І. Пилипенко. - Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. - 2007. - 284 с.
  4. Приходько Валентин. Технології превентивного виховання у роботі соціального педагога // Соціальний педагог. Шкільний світ. — 2008. - № 4 (квітень). - С. 40-54
  5. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей: навч.- метод. посібн. / Т. Є. Федорченко; упоряд. та відп. за вип. О. І. Пилипенко. - К.: ТОВ “ХІК”, 2008. - 128 с
  6. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання / Під заг. ред. д. пед. н., професора Оржеховської В.М. / ТзОВ "Терно-граф", Тернопіль. - 2008.- 200 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

ТЕМА: “Технології превентивної освіти та виховання та їх використання у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи”

МЕТА: перевірити якість засвоєння студентами навчального матеріалу; уміння самостійно працювати із літературою; сформовані практичні навички роботи щодо організації превентивного виховання неповнолітніх

Ключові слова та поняття: технології, педагогічні технології, інтерактивні технології, здоров'язберігаючі технології виховання

Інформаційний блок:

1. Поняття “технології виховання”, “педагогічні технології”, “інтерактивні технології” превентивного виховання.
2. Сутнісні характеристики просвітницьких технологій: технології спонтанного спілкування, технології мобілізації ресурсів.
3. Особистісно орієнтований підхід у системі превентивної педагогіки.
4. Напрями та принципи реалізації інтерактивних технологій з превентивного виховання.

5. Умови реалізації інтерактивних технологій: психолого-педагогічні: соціально-організаційні: управлінсько-ресурсні;; метод “рівний-рівному”.
6. Сутнісні характеристики здоров’язберігаючих та здоров’я-формуючих технологій у превентивному вихованні.

Рефлексивний блок:

1. Розкрити сутність парадигми превентивної діяльності в навчальному закладі
2. Які функції виконує консилиум з питань попередження негативних явищ ?
3. У чому відмінність між методикою та технологією превентивного виховання?
4. Чим зумовлюється, на Вашу думку, вибір превентивної технології?
5. Від чого залежить вибір методів превентивної освіти і виховання.

Практичний блок

(завдання для самостійної роботи)

1. Охарактеризувати напрями запровадження та принципи реалізації інтерактивних технологій .
2. Змодельовати умови успішної реалізації інтерактивних технологій у превентивній діяльності школи
3. Визначити рівні забезпечення превентивної діяльності в навчальному закладі .

Тематика рефератів:

1. Превентивне прогнозування й планування.
2. Превентивна діагностика.
3. Характеристика методів вивчення ефективності превентивної освіти і виховання
4. Особистісно орієнтований підхід як умова превентивної діяльності.
5. Технології превентивної освіти.
6. Технологія мобілізації ресурсів .
7. Просвітницька технологія.
8. Здоров’язберігаючі освітні технології

9. Здоров'яформуючі технології
10. Технології навчання здоров'ю

Блок самоосвіти:

1. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання // Початкова школа. – 2008. – № 3. – С. 9-11.
2. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання // Початкова школа. – 2007. – №5. – С. 10-13.
3. Інноваційні та інтерактивні технології навчання: Довідник / Упорядник Б. Бричок. – Рівне, 2004. – 42 с.
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. авт. – укл.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н.; 2009. – 136 с.
5. Оржеховська В. М. Використання ігрових технологій для профілактики і корекції девіантної поведінки школярів / В. М. Оржеховська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук, пр. - К.; Житомир, 2005. - Вип. 6, кн. 2. - С 202-206.
6. Савченко С.В. Превентивне виховання в навчально-виховному процесі ЗНЗ // Класний керівник. – 2009. – N 15-16. – С. 6-13.
5. Сагайдак В. Корекція агресивної поведінки підлітків // Соціальний педагог. – 2010. – N 3. – С. 52-53.
7. Сафонова І. Корекція особистості як мета і результат виховної превентивної діяльності вчителя // Вища школа. – 2011. – N 2. – С. 56-62.
8. Сафонова І. Підготовка майбутнього вчителя до виховання превентивної діяльності - важлива складова професійного зростання // Вища школа. – 2010

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

ТЕМА: “Управління виховним процесом в загальноосвітніх навчальних закладах щодо превентивного виховання неповнолітніх”

МЕТА: перевірити якість засвоєння студентами навчального

матеріалу; уміння самостійно працювати із літературою; сформовані практичні навички роботи щодо організації превентивного виховання неповнолітніх

Ключові слова та поняття: управління, виховний процес, планування, форми і методи превентивного виховання

Інформаційний блок:

1. Обґрунтувати підходи до управління виховним процесом щодо превентивного виховання неповнолітніх.
2. Обґрунтувати специфіку та особливості планування виховної роботи.
3. Принципи планування роботи школи щодо реалізації превентивного виховання.
4. Обґрунтувати алгоритм роботи класного керівника.
5. Обґрунтувати підбір ефективних форм і методів роботи щодо організації виховної роботи.

Практичний блок

(завдання для самостійної роботи):

1. Розробити бесіду для учнів старших класів “Культура поведінки в громадських місцях”.
2. Провести анкетування та тестування учнів середніх класів з метою визначення їх схильностей до правопорушень.
3. Розробити фрагмент засідання ради профілактики школи, спрямованого на попередження правопорушень неповнолітніх.
4. Скласти план роботи для студентів групи щодо їх залучення до превентивної діяльності у процесі навчання.
5. Підібрати необхідні матеріали для розкриття теми “Досвід роботи А.С. Макаренка з правопорушниками”. Оформити у вигляді статті до педагогічної газети.
6. Підготувати огляд публікацій за останній рік, які висвітлюють досвід роботи вчителів з превентивного виховання.

Блок самоосвіти:

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) /А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола; За заг. ред. А. Й. Капської, - К.

2012. – 164 с.
2. Взаємодія загальноосвітніх навчальних закладів та правоохоронних органів у вирішенні проблем попередження жорстокості та насильства серед учнівської молоді: Методичний посібник / Укладач Т. Й. Гусь. – Херсон:РПО, 2012. – 74 с.
  3. Гаримович Е. Корекційна робота з агресивними дітьми // Дефектолог. 2013. - №11. – С. 55-56.
  4. Левшунова Н. Методи превентивного виховання // Психолог. – 2011. - №26. – С. 25-31.
  5. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / Навч.-метод. посіб.- . Оржеховська В.М. - К., 2011. – 352 с.
  6. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка. Навч. посіб., Оржеховська В.М., Пилипенко О. І. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. – 2012. – 134 с.
  7. Фіцула М. М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів. Видання 2-е, доп. і перероб. / Фіцула М. М. – Тернопіль, 2007. – 141 с.
  8. Сафонова І. Підготовка майбутнього вчителя до виховання превентивної діяльності – важлива складова професійного зростання /Сафонова І. Р. -/ Вища школа. – 2013. - №9. – С. 57-62.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

ТЕМА: “Організація виховної роботи з учнями з проявами девіантної поведінки”

МЕТА: перевірити якість засвоєння студентами навчального матеріалу; уміння самостійно працювати із літературою; сформовані практичні навички роботи щодо організації превентивного виховання неповнолітніх

Ключові слова і поняття: девіантна поведінка, профілактика, система, діти “групи ризику”.

Інформаційний блок:

1. Поняття “девіантна поведінка”. Поняття “профілактика”.
2. Схарактеризувати функції шкільної профілактики.

3. Схарактеризувати типи профілактики, їх сутнісні характеристики.
4. Схарактеризувати етапи здійснення профілактичної роботи.
5. Обґрунтувати структуру вітчизняної системи профілактики:
6. Схарактеризувати модель превентивної роботи з дітьми “групи ризику”.

Рефлексивний блок:

1. Розкрити основні параметри гармонійності та особистісної зрілості людини?
2. Чим, на Вашу думку, зумовлено явище важковихованості?
3. Які рівні прояву характерні для девіантної поведінки учнів?
4. Назвати відхилення від норм психічного здоров'я
5. У чому особливості просвітницької роботи за методом “рівний – рівному”?

Практичний блок

(завдання для самостійної роботи):

1. Проналізувати поняття "група з ризиковою поведінкою.
2. Скласти профілактичну програму попередження негативних явищ серед студентів університету.
3. Розробити буклет з інформацією про шкідливість вживання наркотичних та токсичних речовин.
4. Підготуватися до обговорення проблемної ситуації на тему “Сім'я як ресурс превентивного виховання”.

Теми рефератів:

1. Робота вчителя у вуличному просторі .
2. Профілактичні програми попередження негативних явищ серед молоді .
3. Напрями превентивної освіти і виховання, що потребують волонтерства.
4. Типи соціально дезадаптованої поведінки.
5. Корекційна індивідуальна робота з важковиховуваними підлітками.
6. Характеристика спеціальних форм навчання і виховання учнів з відхиленнями у поведінці.

Блок самоосвіти:

1. Адамович В.Г. Правове і превентивне виховання учнів // Шкільна бібліотека. – 2010. – N 4. – С. 147-149.
2. Бабич В. Сучасні підходи до профілактичної роботи з девіантної поведінки учнів // Директор школи. – 2007. – N 44. – С. 24-27
3. Виходцева О. Ділова гра в усуненні агресивних поведінкових реакцій: корекційна робота з підлітками // Психолог. – 2010. – N 44. – С. 26-29.
4. Ворона О. І. Прояви девіантної поведінки у школярів та методи її корекції / Ворона О. І.// Таврійський вісник освіти. – 2009. – N 4. – С. 205-210.
5. Гармаш О. С. Проблема суїциду серед молоді /Гармаш О. С. // Таврійський вісник освіти. - 2009. – N 2 (2). – С. 64-68.
6. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка. Навчальний посібник. /Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. – 2007
7. Превентивне виховання підлітків // Позакласний час. – 2011. – N 3. – С. 66-80.
8. Превентивне виховання та профілактика шкідливих звичок у позаурочний час: Матеріали Всеукраїнського конкурс-захисту педагогічних проєктів // Позакласний час. – 2010. – N 2. – С. 13-44.
5. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей: навч.- метод. посібн. / Т. Є. Федорченко; упоряд. та відп. за вип. О. І. Пилипенко. - К.: ТОВ “ХІК”, 2003. - 128 с
9. Холодецька Н. Робота з дітьми “групи ризику”. На допомогу початківцю: Розробки занять // Соціальний педагог. – 2010. – № 5. – С. 27-56

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5

ТЕМА: “Формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді”

МЕТА: перевірити якість засвоєння студентами навчального матеріалу; уміння самостійно працювати із літературою; сформовані практичні навички роботи щодо організації превентивно-

го виховання неповнолітніх

Ключові слова та поняття: здоровий спосіб життя, компоненти, модель

Інформаційний блок:

1. Схарактеризувати теоретичні засади формування здорового способу життя.
2. Обґрунтувати модель формування здорового способу життя дітей та молоді.
3. Вирізнити особливості основних напрямків формування здорового способу життя молоді.
4. Схарактеризувати показники, які використовують для визначення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я.
5. Схарактеризувати основні компоненти здорового способу життя.

Рефлексивний блок:

1. Пояснити кількісні характеристики рівнів здоров'я світової спільноти.
2. Які особливості основних напрямків формування здорового способу життя молоді?
3. Які показники використовують для визначення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я?
4. Які основні компоненти здорового способу життя?
5. У чому відмінність здоров'яформуючих і здоров'язберігаючих технологій?

Практичний блок

(завдання для самостійної роботи)

1. Розробити модель формування здорового способу життя дітей та молоді
2. Провести анкетування з групою студентів з метою виявлення їх інтересів, потреб, бажань у сфері дозвілля, оформити у вигляді доповіді на семінарі. Отримані дані узагальнити.
3. Розробити бесіду з учнями підліткового віку в підтримку здорового способу життя та на протидію палінню, алкоголізму, наркоманії.

4. Провести опитування серед студентської молоді з приводу виявлення їх ставлення до наркотичної та алкогольної залежностей, охарактеризуйте їх.
5. Розробити бесіду з батьками щодо протидії шкідливим звичкам та збереження здоров'я дітей.

Теми рефератів:

4. Мотиви і стадії суїцидальної поведінки
2. Характеристика різновидів хімічної залежності
3. Ознаки uzалежненої поведінки

Блок самоосвіти:

1. Актуальні проблеми формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / За ред. А.І. Конончук. - Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2007. - 263 с.
2. Батькам - про валеологію: Посібник для батьків старшокласників / Т. Бойченко, Н. Колотій, А. Царенко та ін.- К, 2010.- 152 с.
3. Концепція превентивного виховання дітей і молоді : затв. Президією АПН України, 25 лют. 1998 р. №1-7/3-21 // Учитель. - 2000. - №1/3. - С. 6-11.
4. Превентивна педагогіка: Навчальний посібник / В.М. Оржеховська, О.І. Пилипенко. - Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. - 2007. - 284 с.
5. Приходько Валентин. Технології превентивного виховання у роботі соціального педагога // Соціальний педагог. Шкільний світ. — 2008. - №4 (квітень). — С. 40-54
6. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання / Під заг. ред. д. пед. н., проф. Оржеховської В.М. / ТзОВ “Терно-граф”, Тернопіль. — 2008, — 200 с.
7. Формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків: За проектом “Діалог”: Навч.-метод. посіб. / О. В. Вінда, О. П. Коструб, Т. Г. Сомова, Н.О. Березіна, М. М. Галябарник, С. В. Кириленко. 3-тє вид., переробл. і доповн. - К., 2012. - 284 с.

8. Школа здоров'я: Методичні збірники №1, №2 // Укладачі: Р. Т. Шуба. Н.М. Колотій, Л. В. Терехович, Л. В. Захарченко. - Харків, 2005.
9. Сучасні шкільні технології. Ч.2 / Упоряд.: І. Рожнятовська, В. Зоц. – К.: Ред. загальнопед. газет, 2012.- 128 с

ТЕМАТИКА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Лабораторне заняття – форма навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичної перевірки й підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі

Структура лабораторного заняття: проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання її завдань, підготовка індивідуального звіту про виконану роботу і захист його перед викладачем.

Основними завданнями лабораторних занять є: поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи; формування інтелектуальних умінь і навичок планування, аналізу та узагальнень; опанування техніки; нагромадження первинного досвіду організації виробництва та оволодіння технікою управління ним тощо.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ 1 – 2 год.

ТЕМА: Управління виховним процесом в загальноосвітніх навчальних закладах щодо превентивного виховання неповнолітніх.

МЕТА: перевірити якість засвоєння студентами навчального матеріалу; уміння самостійно працювати із літературою; сформовані практичні навички роботи щодо організації превентивно-

го виховання неповнолітніх

Інформаційний блок:

1. Обґрунтувати підходи до управління виховним процесом щодо превентивного виховання неповнолітніх.
2. Обґрунтувати специфіку та особливості планування виховної роботи.
3. Принципи планування роботи школи щодо реалізації превентивного виховання.
4. Обґрунтувати алгоритм роботи класного керівника.
5. Обґрунтувати підбір ефективних форм і методів роботи щодо організації виховної роботи.

Практичний блок:

1. Розробити бесіду для учнів старших класів “Культура поведінки в громадських місцях”.
2. Провести анкетування та тестування учнів середніх класів з метою визначення їх схильностей до правопорушень.
3. Розробити фрагмент засідання ради профілактики школи, спрямованого на попередження правопорушень неповнолітніми.
4. Скласти план роботи для студентів групи щодо їх залучення до превентивної діяльності у процесі навчання.
5. Підібрати необхідні матеріали для розкриття теми "Досвід роботи А.С. Макаренка з правопорушниками". Оформити у вигляді статті до педагогічної газети.
6. Підготувати огляд публікацій за останній рік, які висвітлюють досвід роботи вчителів з превентивного виховання.

Блок самоосвіти:

1. Взаємодія загальноосвітніх навчальних закладів та правоохоронних органів у вирішенні проблем попередження жорстокості та насильства серед учнівської молоді: Методичний посібник / Укладач Т. Й. Гусь. – Херсон:РПО, 2012. – 74 с.
2. Гаримович Е. Корекційна робота з агресивними дітьми // Дефектолог. 2013. - №11. – С. 55-56.
3. Левшунова Н. Методи превентивного виховання // Психолог. – 2011. - №26. – С. 25-31.

4. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / Навч.-метод. посіб.- К., 2011. – 352 с.
5. Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. Превентивна педагогіка. Навч. посіб. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. – 2012. – 134 с.
6. Фіцула М. М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів. Видання 2-е, доп. і перероб. – Тернопіль, 2007. – 141 с.
7. Сафонова І. Підготовка майбутнього вчителя до виховання превентивної діяльності – важлива складова професійного зростання // Вища школа. – 2013. - №9. – С. 57-62.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студента (СРС) - це самостійна діяльність-учіння студента, яку викладач планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем викладача без його прямої участі.

Головною метою самостійної роботи студента є формування його пізнавальної активності, засвоєння ним основних умінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже набутих знань, підвищення рівня організованості студентів тощо.

Основне завдання самостійної роботи — навчити студентів свідомо працювати не тільки з навчальним матеріалом, а й з науковою інформацією, закласти основи самоорганізації та самовиховання, сформувати уміння та навички постійно підвищувати свою кваліфікацію.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування першоджерел;
- роботи з довідковою літературою;
- застосування набутих знань для розв'язання практичних завдань.

Алгоритм роботи над темами для самостійного опрацювання, які є обов'язковими для засвоєння навчальної дисципліни:

- 1) вивчити програму навчальної дисципліни;
- 2) визначити місце теми лекції для самостійного опрацювання в структурі навчальної дисципліни;
- 3) визначити літературу, в якій є необхідний навчальний матеріал та послідовність його засвоєння;
- 4) навчальний матеріал опрацювати в такий спосіб:

- а) прочитати його в динаміці, щоб зрозуміти загальну сутність;
- б) вдруге прочитати навчальний матеріал, осмислюючи кожне слово і речення;
- в) за третім разом виокремити основні поняття, сутність явищ і процесів, їх структуру і зміст, а також зв'язки між ними;
- г) записати все це в конспект;
- д) установити зв'язок із попереднім навчальним матеріалом;
- е) самостійно відповісти на всі контрольні питання з цієї теми.

Критерії оцінювання самостійного опрацювання тем:

Критерії оцінювання розроблені на основі вимог до оцінювання студентів, окреслені в Положенні про вищий навчальний заклад.

Оцінка **“відмінно” 90-100 А (зараховано)** - виставляється за: повне, ґрунтовне і грамотне висвітлення питання, уміння робити висновки й узагальнення; змістовне і логічне викладення матеріалу; досконале володіння основними поняттями та термінами з дисципліни; дотримання логіки та послідовності у висвітленні питання.

Оцінка **“дуже добре” 82-89 В (зараховано)** виставляється за: повне і правильне розкриття питання; часткове порушення логіки у викладенні матеріалу; неповне знання основних понять і термінології з дисципліни; дотримання логіки та послідовності у висвітленні питання.

Оцінка **“добре” 74-81 С (зараховано)** виставляється за: загалом правильне висвітлення питання, але відчутне порушення логіки у викладенні матеріалу; неповне знання основних понять і термінології з дисципліни; часткове порушення логіки та послідовності у висвітленні питання.

Оцінка **“задовільно” 64-73 D (зараховано)** виставляється за: неповне висвітлення питання; порушення змісту і логіки викладення матеріалу; фрагментарне знання основних понять і

термінології з дисципліни; порушення логіки та послідовності у висвітленні питання.

Оцінка “задовільно” **60-63 Е (зараховано)** виставляється за: неповне висвітлення питання; порушення змісту і логіки викладення матеріалу; незнання основних понять і термінології з дисципліни; порушення логіки та послідовності у висвітленні питання.

Оцінка “незадовільно” **35-59 FX (незараховано)** виставляється за: фрагментарне висвітлення питання; відсутність логіки викладу питання; перекручення фактів під час викладу матеріалу; незнання основних понять та термінології з дисципліни; порушення логіки у висвітленні питання.

Оцінка “незадовільно” **0-35 FX (незараховано)** виставляється за: відсутність знань з питання; перекручення фактів під час висвітлення питання; незнання основних понять та термінології з дисципліни.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Програмні питання для обов'язкового засвоєння
Завдання, зміст та функції превентивної освіти та виховання учнів різних вікових категорій	Функції, принципи, суб'єкти та об'єкти превентивного виховання. Рівні превентивного виховання. Соціально-правова орієнтація батьків, спільна діяльність вчителя і батьків.
Нормативно-правова основа превентивного виховання	Законодавчі нормативно-правові документи Конвенція ООН про права дитини. Конституція України, Закони України “Про освіту”, “Про охорону дитинства” про виховання дітей
Технології превентивної освіти та виховання і їх використання у навчально-	Напрями та принципи реалізації інтерактивних технологій з превентивного виховання. Умови реалізації інтерактивних технологій: психолого-

виховному процесі загальноосвітньої школи	педагогічні: соціально-організаційні; управлінсько-ресурсні; метод “рівний-рівному”.
Шкільне насильство як соціально-правова проблема	Чинники, які сприяють розповсюдженню шкільного насильства. Типи сімей, діти з яких схильні до насильницьких дій. Наслідки насильства.
Педагогічна діагностика у роботі з правопорушниками	Порядок проведення діагностики типів важковиховуваності. Характеристика етапів діагностики.
Управління виховним процесом в ЗНЗ щодо превентивного виховання неповнолітніх	Принципи планування роботи школи щодо ореалізації превентивного виховання. Алгоритм роботи класного керівника
Організація виховної роботи із соціально дезадаптованими учнями	Афективна і кримінальна поведінка як крайні форми соціальної дезадаптації. Форми і методи роботи із соціально дезадаптованими учнями.
Педагогічна профілактика вживання учнями наркотичних речовин	Соціальні передумови розповсюдження наркогенних звичок. Групи умов педагогічних чинників наркогенного ризику.
Організація виховної роботи з учнями з проявами девіантної поведінки	Спеціальні установи, які займаються профілактикою поведінки: приймальники-розподільники, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, центри медико-соціальної реабілітації
Формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді	Характеристика показників, які використовують для визначення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ЩОДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-

ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (далі – ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної самостійної роботи студента навчального чи навчально-дослідницького характеру, яке виконується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується разом із складанням підсумкового іспиту чи заліку з даної навчальної дисципліни. Його метою є самостійне вивчення кожним студентом частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчальної дисципліни та розвиток навичок самостійної роботи.

Завершена робота за змістом може бути теоретичною або практичною в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, одержаних в процесі лекційних та семінарських занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

ІНДЗ виконується студентом самостійно з використанням навчальної, наукової літератури, наукових статей, матеріалів статистичної звітності, картографічних джерел, інформації з мережі Internet тощо. Робота має бути виконана у відповідності до її теми, мети і поставлених завдань, матеріал повинен бути укладеним у логічній послідовності у відповідності до структури ІНДЗ, відповідати основним вимогам державного стандарту щодо оформлення.

Структура ІНДЗ:

- вступ – тема, мета та завдання роботи, основні її положення;
- теоретичне обґрунтування – виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання;
- методи – вказуються і коротко характеризуються;
- основні результати роботи – подаються результати, схеми, малюнки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз;
- висновки;
- список використаної літератури.

ІНДЗ подається викладачу, який приймає іспит або залік, не пізніше, ніж за 2 тижні до іспиту.

Оцінка за ІНДЗ виставляється на заключному занятті з курсу на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. За вимогою викладача може бути здійснений вибірковий захист завдання перед аудиторією шляхом усного звіту студента про виконану роботу (до 5 хв.).

Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом іспитової оцінки і враховується при здійсненні підсумкового оцінювання з навчального курсу.

Бали	Критерії оціювання
10–9	питання розкрито правильно, повно, ґрунтовно, ілюстровано прикладами, фактами, цифрами
8–7	питання розкрито правильно, допущено 1-2 неточності, окремі положення розкрито неповно
6 – 5	в основному правильно розкрито питання, допущено 1-2 помилки, відповідь неповна, неточна
4 – 3	питання частково розкрито
2 – 1	відповідь неправильна
0	завдання не виконано

Примірна тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань:

1. Підібрати необхідні матеріали для розкриття теми “Становище молоді в основних сферах життєдіяльності”. Оформити у вигляді статті.
2. Ознайомитися з діяльністю Українського державного центру соціальних служб для молоді, написати стислу характеристику.
3. Провести вивчення інформаційного забезпечення університету з метою виявлення можливостей щодо превентивної освіти і виховання студентів у позанавчальний час, написати стислу характеристику.

4. Скласти план роботи для студентів групи щодо їх залучення до превентивної діяльності у процесі навчання.
5. Підібрати необхідні матеріали для розкриття теми щодо типових проблем молоді в Україні та за кордоном, зробити порівняльну характеристику. Оформити у вигляді статті до педагогічного журналу.
6. Виявити характерні особливості превентивної діяльності сьогодення у м. Рівне.
7. Ознайомитися з діяльністю міських притулків з метою написання стислої характеристики щодо соціальних відхилень у поведінці його мешканців. Оформити у вигляді статті.
8. Ознайомитися з діяльністю міського центру соціальних служб для молоді, написати стислу характеристику.
9. Підібрати необхідні матеріали для розкриття теми “Досвід роботи А.С. Макаренка з правопорушниками”. Оформити у вигляді статті до педагогічної газети.
10. Підготувати огляд публікацій за останній рік, які висвітлюють досвід роботи вчителів з превентивного виховання.
11. Скласти міні-словник-довідник з превентивної освіти і виховання.
12. Скласти термінологічний словник за темою “Види девіантної поведінки”.
13. Підготувати виступ на конференцію за темою “Різні форми девіації неповнолітніх”,
14. Підготувати мікрОВиклад навчального матеріалу методом пояснення за темою “Теорії девіації”.
15. Підібрати необхідні матеріали для розкриття теми “Чинники ризику девіантної поведінки дітей та молоді”. Оформити у вигляді статті до педагогічного журналу
16. Розробити план підготовки та проведення студентської науково-теоретичної конференції за темою "Психологічні передумови ризикованої поведінки особистості".
17. Скласти термінологічний словник за темою “Особливості делінквентної та адиктивної поведінки неповнолітніх”.

18. Провести соціометричне вивчення структури міжособистісних стосунків у сім'ї, написати стисло характеристику.
19. Підготувати дискусію на тему “Превентивна освіта - наука чи практика?”.
20. Провести інтерв'ю з групою студентів з метою виявлення їх інтересів, потреб, бажань у сфері превентивної діяльності. Оформити у вигляді доповіді на семінарі.
21. Скласти бібліографію до теми “Види закладів державної системи виховання дітей, позбавлених батьківського піклування”.
22. Ознайомитися з діяльністю міського “телефону довіри” з метою написання стислої характеристики.
23. Провести вивчення структури превентивної роботи в одній із загальноосвітніх шкіл м. Рівне, оформити у вигляді стислої характеристики.
24. Охарактеризувати систему заходів з превентивного виховання у школах Рівного. Оформити у вигляді таблиці.
25. Провести вивчення профілактичних програм попередження негативних явищ серед старшокласників однієї зі шкіл м. Рівне, представити у вигляді стислої характеристики.
26. Вивчити умови виховання дітей у сім'ях однієї з шкіл м. Рівного, сформувавши банк даних дітей, які проживають у складних економічних та морально-психологічних умовах . Оформити у вигляді звіту.
27. Проаналізувати наявність закладів торгівлі, які реалізують спиртні напої, пиво та тютюнові вироби поблизу навчальних закладів, оформити у вигляді звіту.
28. Розробити профілактичну програму попередження негативних явищ серед старшокласників або студентів.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ

Методика самостійної підготовки студента до **модульного контролю, заліків та іспитів.**

У вищій школі щосеместру проводять модульні контрольні роботи, а також курсові іспити і заліки відповідно до “Положення про курсові екзамени та заліки у вищих навчальних закладах України”. У цьому документі, зокрема, вказано, що курсові іспити з усієї дисципліни або її частини передбачають мету, оцінити роботу студента за курс (семестр), здобуті теоретичні знання, їх міцність, розвиток творчого мислення, оволодіння навичками самостійної роботи, вміння синтезувати набуті знання й застосовувати їх у розв'язанні практичних завдань.

Іспити і заліки є підсумком самостійної роботи студента впродовж семестру або навчального року. Щоб успішно скласти іспити й заліки, необхідно систематично і наполегливо працювати над засвоєнням матеріалу з кожної навчальної дисципліни упродовж усього семестру.

Підготовка до модульної контрольної роботи, а також іспиту і заліку вимагає певного алгоритму дій. Насамперед необхідно ознайомитися з питаннями, які виносять на модульну чи контрольну роботу, а також програмою проведення іспитів із навчальної дисципліни. На основі цього треба скласти план повторення й систематизації навчального матеріалу на кожен день, щоб залишити день або його частину (залежно від кількості днів, наданих на підготовку до іспиту) для повторного узагальнення програмового матеріалу.

Не можна обмежуватися лише конспектами лекцій, слід опрацювати потрібні навчальні посібники, рекомендовану літературу.

Послідовність роботи у підготовці до контрольних заходів має бути така: уважно прочитати й усвідомити суть вимог конкретного питання програми; ознайомитися з конспектом; уважно опрацювати необхідний навчальний матеріал за навчальними посібниками та рекомендованою літературою.

Якщо з окремої теми викладач запропонував першоджерела, спеціальну наукову літературу, яку студент опра-

цьовував у період підготовки до семінарських чи інших занять, необхідно повернутися до записів цих матеріалів чи оригіналів, відтворити в пам'яті основні наукові положення.

В окремому зошиті на кожне питання програми варто скласти стислий план відповіді в логічній послідовності і з фіксацією необхідного ілюстративного матеріалу (приклади, малюнки, схеми, цифри).

Слід поступово переходити від повторення матеріалу однієї теми до іншої. Коли ж повторено й систематизовано весь навчальний матеріал, необхідно переглянути його ще раз уже за своїми записами, перевіряючи подумки, як засвоєно логіку розкриття кожної теми, як зафіксовано в пам'яті основні факти, формули, ілюстративний матеріал, чим і як можна доповнити окремі питання.

Загальновідомо, що головним джерелом здобуття знань у процесі навчання у ВНЗ є книга (підручник, навчальний посібник, монографія, словник, довідник, збірник наукових праць, наукова стаття тощо).

Під час добору літератури з того чи іншого питання необхідно вміти скласти бібліографічні записи згідно з єдиними вимогами, які є обов'язковими для оформлення бібліографічного апарату. Опис книги потрібно робити з титульного листа за такою формою:

1. Прізвище та ініціали автора(ів).
2. Назву (заголовок) книги подають повністю і без скорочень.
3. Підзаголовні відомості. Зазначають відомості про жанр книги (науково-популярний нарис, навчальний посібник, довідник і т. ін.); вказують також, за чиєю редакцією вийшла книга; порядковий номер видання.
4. Вихідна інформація. Подають відомості про місце видання, найменування видавництва та рік видання.

Опис книг, газетних і журнальних статей треба робити тією мовою, якою їх надруковано.

У роботі з книгою варто дотримуватися таких правил:

1. Насамперед потрібно ознайомитися з першоджерелами, а потім уже з посібниками і критичними статтями. Опрацювання посібників не може замінити вивчення першоджерел, які викликають у студента самостійні думки, судження, сприяє глибшому розумінню теми чи проблеми.

2. Опрацювання літератури з конкретного питання варто починати з робіт загального характеру і від них переходити до спеціальних і вужчих досліджень.

У процесі самостійного навчання важливо вміти робити записи прочитаного. Під час опрацювання книг застосовують такі види записів: складання плану; виписування цитат; записи висновків, складання тез; складання конспекту; складання анотацій; написання реферату; рецензування; систематизація зведених оглядів; підготовка зведеного конспекту; складання схем, таблиць; запис власних думок; записи окремих слів із заносуванням їх значення та ін.

План - така форма запису, коли студент фіксує окремі логічно завершені частини статті чи книги, даючи їм своєрідні заголовки. План може бути простим і складним, залежно від змісту прочитаного матеріалу та визначеної мети.

Цитата - дослівний уривок з тексту твору або чийсь слова, що їх наводять письмово чи усно для підтвердження міркування.

Опрацьовуючи літературу, потрібно зробити записи основних думок автора. Для цього в зошиті студент указує прізвище та ініціали автора, назву книги, місце і рік видання. У певній послідовності записує міркування про головні проблеми чи питання, які розглянуто у творі. На полях можна робити свої помітки. Такий підхід дає змогу продумати прочитане, усвідомити в загальних рисах його суть і зберегти матеріал (основу) для відтворення в пам'яті головних проблем книги у майбутньому.

Тези - це коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення тощо. Кожну тезу потрібно сформулювати чітко, стисло, вона має передавати основну думку автора. Приклади і доведення не записують. На полях читач може

робити помітки, записувати свої думки щодо опрацьованого матеріалу. Робота з книгою в такий спосіб допомагає синтезувати основні думки й положення, сприяє розвитку логічного мислення.

Студент повинен уміти складати **конспект**. Власне конспект - це короткий, послідовний, стислий письмовий виклад основного змісту книги, статті, лекції, записаний у розповідній формі. У конспекті можна записувати тези, виписки, цитати, цифрові матеріали, таблиці, графіки, окремі рисунки. Виклад конспективного запису має бути послідовним, логічно зв'язним.

Анотація — коротка узагальнювальна характеристика книги (чи її частини), статті, рукопису. Для складання анотації необхідно уважно перечитати книгу, з'ясувати, кому вона адресована, з якою метою її можна використати. Працю потрібно оцінити з погляду її науковості, логічної послідовності, актуальності питань чи проблем.

Рецензія - критична оцінка праці, відгук про неї. У ній висловлюють міркування про прочитане загалом і його найважливіші деталі, застосовуючи науково обґрунтовані доведення, факти, пояснення. Рецензії здебільшого мають характер висновків, узагальнень, оцінки прочитаного. Можна давати оцінку книги чи статті загалом або окремих її розділам, частинам, наприкінці узагальнюючи.

Окрему ланку в процесі вивчення дисципліни становить безпосередня підготовка **виступу** з того чи того питання. Варто, щоб студент привчав себе виступати не за готовим текстом, зачитуючи його, а своїми словами, користуючись лише коротким планом.

Підготовка до виступу полягає в тому, щоб до кожного питання скласти на окремій картці чи аркуші короткий план з помітками потрібних цифр, записами цитат, конкретних фактів. Такий підхід дасть змогу виробити вміння виявляти самостійність під час виступів на практичних заняттях. Якщо студента поставили перед необхідністю самостійно розв'язувати зав-

дання, це значно активізує потенції його психічної діяльності, сприяє розвитку та становленню позитивних якостей.

Реферат - один із видів самостійної роботи студента, який розкриває уміння працювати з науковою та педагогічною літературою. Реферат складається з двох частин – теоретичної та практичної, загальним обсягом 8-12 аркушів. Оформлення реферату має відбуватися за загальними вимогами, що пред'являються до такого виду робіт. Дозволяється рукописна форма. У першій теоретичній частині викладаються загально педагогічні підходи до організації та проведення рухливих ігор. Практична частина має містити конкретні розробки щодо питання, яке розкрито теоретично у першій частині реферату.

Критеріями оцінки виступають: логічність, повнота викладення теоретичної частини, оригінальність, практична спрямованість запропонованих прийомів, форм та методів організації та проведення рухливих ігор, загальний зовнішній вигляд, оформлення.

Реферат перевіряється й оцінюється викладачем та повертається студентові для накопичення методичного забезпечення майбутньої педагогічної діяльності.

Дозволяється й ухвалюється нестандартний підхід до виконання реферату. А саме: студент має можливість обрати різноманітні напрямки викладання теми, погодивши її з викладачем. Під час обрання теми варто враховувати специфіку факультету

Тематика рефератів:

6. Превентивне прогнозування й планування.
7. Превентивна діагностика.
8. Характеристика методів вивчення ефективності превентивної освіти і виховання.
4. Особистісно орієнтований підхід як умова превентивної діяльності.
5. Технології превентивної освіти.
6. Технологія мобілізації ресурсів .
7. Просвітницька технологія.

8. Здоров'язберігаючі освітні технології.
9. Здоров'яформуючі технології
10. Технології навчання здоров'ю
11. Робота вчителя у вуличному просторі.
12. Профілактичні програми попередження негативних явищ серед молоді.
13. Напрями превентивної освіти і виховання, що потребують волонтерства.
14. Типи соціально дезадаптованої поведінки.
15. Корекційна індивідуальна робота з важковиховуваними підлітками.
16. Характеристика спеціальних форм навчання і виховання учнів з відхиленнями у поведінці.
17. Мотиви і стадії суїцидальної поведінки.
18. Характеристика різновидів хімічної залежності.
19. Ознаки узалежненої поведінки.
20. Мистецтво як засіб духовного становлення особистості.
21. Співдружність класного керівника (класовода) з батьками, вчителями, дитячими громадськими організаціями у превентивному вихованні школярів.
22. Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми.
23. Формування у школярів потреби до ведення здорового способу життя.
24. Виховання в учнів поваги до законів і права.
25. Шляхи формування правової свідомості учнів.

МЕТОДИКА РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНИМИ СИТУАЦІЯМИ

Педагогічна ситуація - 1) фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективу, які враховує вчитель, добираючи способи впливу, стимулюючи розвиток особистості; 2) конфлікт, який порушує систему взаємовідносин між учителем та учнем.

Спірін Л. Ф. класифікує педагогічні ситуації відповідно до дидактичної мети й поділяє їх таким чином:

1) за місцем виникнення і безпосереднього протікання (ситуації в школі, у родині);

2) за суттю педагогічного процесу (ситуації дидактичні, виховні й навчально-виховні);

3) за взаємодіючими у ситуаціях суб'єктами і об'єктами виховання: “учитель-клас”, “батьки-діти”, “особистість у процесі виховання”;

4) за перспективами ситуації (стратегічні, тактичні, оперативні);

5) за можливостями постановки різноманітних видів педагогічних задач: для накопичення інформації; для розвитку творчого мислення і теоретичних знань; для розвитку педагогічних, організаторсько-управлінських якостей у майбутніх учителів.

Годнік С. М. вважає, що вчитель формулює і вирішує професійні задачі на основі аналізу конкретної ситуації, де визначаються всі прояви індивідуальних якостей учнів і проблемності їх відношень з учителями.

З огляду на це, педагог конкретизує загальну виховну мету у даних педагогічних умовах і визначає стратегічні, тактичні й оперативні задачі виховання .

1. Стратегічні задачі мають на меті суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу. Для здійснення такої мети потрібен тривалий час. Наприклад, класний керівник, вивчивши особливості класного колективу, ставить за мету створити в класі дружний, згуртований учнівський колектив.

2. Тактичні задачі спрямовуються на формування необхідних якостей вихованців під час організованої діяльності, що сприяють реалізації стратегічної задачі відповідно до плану її вирішення. Процес розв'язання проходить у порівняно короткі терміни. Проведення класних зборів, організація трудового десанту, вирішення конфлікту в класі - приклади тактичних задач.

3. Оперативні задачі є послідовними елементами розв'язання задач тактичних і стратегічних, метою яких є спря-

мування дій і вчинків вихованців у потрібне русло. Тому розв'язання таких задач повинно відбуватися оперативно, своєчасно. Наприклад, якщо класний керівник виявив, що його вихованці здійснили вчинок, несумісний із нормами поведінки, він одразу повинен окреслити план дій.

Для зручності в практичній роботі пропонуємо скористатися такою схемою-зразком аналізу педагогічної ситуації і розв'язання проблеми:

1. Аналіз педагогічної ситуації (діагностика діючих осіб: опис вчинку; пояснення вчинку і його причин; педагогічна оцінка вчинку; педагогічне прогнозування наслідків вчинку; загальні діагностичні рішення).

2. Усвідомлення проблеми (визначення суперечностей) та формулювання педагогічних задач (тактичні, оперативні, стратегічні).

3. Розробка проекту рішення (способи досягнення мети), висування гіпотез, прогнозування наслідків варіантів розв'язання задач.

4. Здійснення проекту (практична реалізація прийнятих рішень).

5. Аналіз отриманих педагогічних результатів і оцінка їх ефективності [за Мільто].

Інструкція для студентів. Перед вами - низка складних педагогічних ситуацій. Після ознайомлення з кожною із них. Вам необхідно вибрати із числа запропонованих варіантів такий, який, на Ваш погляд, буде найбільш ефективним з педагогічної точки зору. Якщо жоден із запропонованих варіантів Вас не влаштує, то можна вказати свій, оригінальний варіант у двох нижніх рядках після всіх перерахованих відповідей. Це, як правило, буде 7-й та наступні варіанти відповідей на ситуацію.

Педагогічна ситуація 1

Працюючи у восьмому класі, я помітила, що в учнів регулярно зникають особисті речі. Це, зрозуміло, викликало тривогу. У класі - нервові реакції, підозрілість і скарги. Хто винен у зник-

ненні речей? Я, учителька, повинна була припинити крадіжки. Як це зробити?

Проаналізуйте поведінку вчительки. Що б Ви зробили на її місці у даному випадку? Запропонуйте свій варіант розв'язання педагогічної задачі.

Педагогічна ситуація 2

Після уроку, коли молода вчителька залишилася одна в класі, до неї підійшов Петро Снітко, найбільш гамірний, розбишакуватий і невихований учень восьмого класу. Завжди хитрувато-нахабні його очі цього разу були серйозні. Учителю здається, що Петро схвильований, навіть, що вже зовсім дивно, зніяковілий. Мовчить, раптом витягує з кишені аркуш і повідомляє: “Я вірша склав...”.

Вчителька любить поезію, знає поезію. Читає і одразу ж розуміє, що вірші не Петро. Правду сказати, вона злегка розгубилася, промимрила щось типу “вірші-то гарні...” і тут же пригадала, що їй потрібно терміново йти – “потім поговоримо”. Після наступного уроку Петро знову залишається зі “своїми” віршами. Цього разу це “Станси до Августи” Байрона.

Як поводитьися вчительці? Що сказати Федору? Назвіть можливі причини Федорового “натхнення”.

Педагогічна ситуація 3

Хтось із учнів з останнього ряду голосно свиснув.

- Хто свиснув? Це ти? - звертається до Сашка Андрій Петрович.

- Ні, не я! Чому обов'язково я?

- А хто ж, крім тебе, може таке зробити? Тоді скажи, хто, якщо не ти?

- Я не знаю, хто.

- А-а! Не скажеш? Отже, ти, давай свій щоденник!

Сашко відмовляється і повторює, що він ні в чому не винен, але Андрій Петрович силою відбирає у нього щоденник, записує, що він “свистів на уроці”, і виганяє з класу.

Порушення яких принципів педагогічного такту стала причиною виникнення конфлікту? Якими професійними і особи-

стісними якостями повинен володіти педагог, щоб правильно вирішити проблему? Запропонуйте свої варіанти вирішення педагогічної задачі. Обґрунтуйте їх.

Педагогічна ситуація 4

Учитель (молодий фахівець) прийшов працювати до третього класу, де до нього працював інший учитель. Учні стали отримувати нижчі оцінки, ніж попереднього навчального року. На перших батьківських зборах батьки учнів у брутальній формі стали висувати претензії до вчителя. Створилася конфліктна ситуація.

Що необхідно було зробити вчителю, щоб уникнути даної конфліктної ситуації? Як би вчинили Ви на місці вчителя?

Педагогічна ситуація 5

Отже, я в четвертому класі. Навчаюся добре, але не ладиться з українською мовою. На уроки йду як на каторгу, усе здається прісним і сухим, мені не цікаво. І, незважаючи на щоденні вечірні домашні диктанти, пишу з помилками. Щоразу нудно на уроках, намагаюся чим-небудь зайнятися, природно, не тим, чим треба, і в щоденнику з'являються зауваження.

Схема стара, як світ: виклик до школи батьків - бесіда з повчаннями - тиждень без прогулянок - і знову вечірній диктант. Результат: гостра ненависть до предмета, що перейшла в хронічну форму. Навіть згадувати зараз страшно. І якби не Галина Петрівна, яка з'явилася наприкінці року і вела у нас українську мову до восьмого класу, хто знає, які б помилки і каракулі були б зараз на цьому місці.

Якими особистими якостями, педагогічними уміннями і здібностями повинна була володіти Галина Петрівна, щоб домогтися таких професійних успіхів у порівнянні з попереднім учителем?

Педагогічна ситуація 6

Ірина. - учениця сьомого класу. Учиться прекрасно, успіх за успіхом, похвала за похвалою. Але раптом маленька невдача: замість очікуваної відмінної оцінки – “задовільно”! Реакція бурхлива: сльози, пригнічений настрій. Така ж картина і вдома, усі

засмучені. Мама негайно пішла до школи. Гарячі з'ясування з учителькою: “Ірочка так сумлінно готується. Для неї ця оцінка - удар. Вона загубить віру в свої сили” - така була аргументація дорослих.

Аргументи вчительки виявилися теж переконливими і слушними. Поставивши заслужену негативну оцінку, вчителька вирішила дати Ірині життєвий урок.

Хто правий у даній ситуації: мама і бабуся Ірочки чи Лідія Семенівна? Дайте свій психолого-педагогічний аналіз цієї ситуації.

Педагогічна ситуація 7

Учень прийшов до школи після хвороби. Хлопчик відвик від школи, нерішуче входить до класу. Вчителька радісно привітала його: “Діти, подивіться, Коля прийшов. Ну, як твоє здоров'я, Колю? Не болить нога? Добре. Тепер ходи обережно”. Потім, звертаючись до учнів, запитала: “Діти, куди ж ми посадимо Колю? Давайте виберемо йому найкраще місце”. Учні один поперед одного стали пропонувати хлопчикові місце поруч із собою. Коля стояв сяючий, радісний... Людяність, теплота зустрічі підбадьорили його.

Був і інший варіант зустрічі учня в подібній ситуації, при якій вчителька обмежилася тим, що суворо запитала: “Довідку приніс? Поклади на стіл!”.

Проаналізуйте дві ситуації і на основі своїх психолого-педагогічних знань спрогнозуйте, як будуть складатися стосунки між учителькою та учнем у першому і в другому випадку?

Педагогічна ситуація 8

Світлана Данилівна працювала в районній середній школі уже понад 20 років. Завжди їй доручали виконувати функції класного керівника. Ось і цього разу дирекція школи попросила взяти керівництво 6-м класом, який вирізнявся неорганізованістю, відставанням у навчанні. С.Д. ретельно ознайомила із особовими картками учнів, протягом вересня відвідала сім'ї усіх своїх вихованців, аби | познайомитися особисто з батьками,

умовами життя. Школа охоплювала великий мікрорайон і все ж складно було часто бути в сім'ях своїх учнів.

Вивчивши індивідуальні особливості дітей, їх ставлення 5 до навчання, дотримання морально-етичних норм, С.Д. зосереджувала увагу на кількох вихованцях і писала доброзичливі листи їхнім батькам, віддзеркалюючи у них ті добрі моральні якості, які починали утверджуватись в їхніх діях, і звертала увагу на хороші вчинки, товариськість, доброзичливість, охайність, прояви відповідального ставлення до навчання бодай з однієї навчальної дисципліни. І ніколи про негативні вчинки. На першому етапі такий вибір класного керівника зосереджувався лише на кращих учнях.

Підготувавши листа, С.Д. запрошувала того чи іншого учня після уроків на індивідуальну бесіду: знайомила його зі змістом листа, вклала в конверт, не заклеюючи, і просила передати батькам без будь-яких застережень чи зобов'язань з боку батьків. Потім спостерігала за поведінкою цих учнів. Вони ставали добрішими, більш стриманими, підвищувалась відповідальність за справу, їм хотілось обов'язково потрапити на очі класного керівника. З часом до С.Д. підходили інші учні й між іншим запитували: "Світлано Данилівно, а коли ви моїм батькам напишете такого листа як Ларисиним і Миколиним батькам?" - "Напишу, обов'язково напишу, - обіцяла С.Д. - Ось шукаю у тебе краплини людської краси". Час від часу до школи ніби між іншим заходили тато або мама підлітка, про якого прочитали у листі схвальне слово, і запитували С.Д.: "Як мій тут?".

Проаналізуйте дії класного керівника з позиції вимог певних принципів та методів виховання. Чому в результаті таких дій С.Д. помітно змінюється поведінка учнів і навіть батьків?

Педагогічна ситуація 9

П'ятикласник Андрій Г. був непосидючий хлопець, часто виявляв невеликі порушення дисципліни, заважав товаришам на уроках, часто вдавався до бійки під час ігор на шкільному подвір'ї.

Класний керівник повідомила про витівки Андрія його батьків, роблячи записи в щоденнику або окремими записками. Іноді телефонувала батькові на роботу. Неодноразово запрошувала батька до школи для детальної розмови про поведінку сина.

Йшов час. У поведінці Андрія проглядалися певні позитивні зміни.

Класний керівник час від часу давала учневі цікаві доручення, з якими він справлявся добре. Почав допомагати товаришам. Його навіть похвалили на загальношкільній лінійці за активну участь у конкурсі всезнайок.

Потрібно було закріпити позитивні якості, що формувалися у поведінці школяра. Учителька написала коротеньку записку батькові Андрія: „Шановний Сергію Петровичу! Прошу Вас у зручний для Вас час прийти до школи. Класний керівник”. Андрій особисто віддав записку татові. Наступного дня хлопчина прийшов до школи засмучений. Усі дивувалися його мовчанці. Учень неприязно поглядав на вчительку.

Батько чомусь не приходив на зустріч із класним керівником. І лише на третій день зателефонував учительці і сказав: „Вибачте, що я не зміг прийти до школи: були складнощі на роботі. Але Ви не турбуйтеся: я Андрія вже відлупцював, провчив його як слід. На деякий період вистачить”...

Чим викликані такі дії батька? Яку помилку допустила класний керівник у спілкуванні з батьками Андрія? Що Ви порадите класному керівникові, аби грамотно вийти з цієї ситуації? Яких треба дотримуватися правил учителям-вихователям у листуванні з батьками

Педагогічна ситуація 10

До Вас звертається за допомогою мама учня, який останнім часом зовсім “відбився від рук” - став погано вчитися, огризається, не реагує на прохання допомогти по господарству. Ви є, окрім зниження інтересу до навчання, у нього нічого не помітили.

Які форми методи роботи Ви застосуєте, щоб в учня підвищився інтерес до навчання, він став більш ввічливим і мама

*була задоволена Вашою допомогою ? Обґрунтуйте свій вибір.
Змодельуйте ситуацію*

Педагогічна ситуація 11

„... Шестикласник приховав від батька кілька двійок, підшкрябавши у щоденнику. З батьківських зборів повертається додому прикро вражений батько. Розсерджений несподіваними неприємностями, він, незважаючи, що вже пізно – син якраз лягає спати, - кличе його. У цю мить батько стурбований. Мабуть, не стільки тим, як боротися зі злом, скільки непереборним бажанням вилити гнів на винуватця переживань. На підлітка посипалися докори у жорстокій невдячності й погрози, що на день народження від не одержить уже обіцяних, довгоочікуваних подарунків.

„Завтра ж вибачся перед учителями, пообіцяй, що більше не будеш”, - категорично закінчив батько. „Не буду я просити в них вибачення, і ніяких подарунків мені від вас не треба!” – ледь не плачучи, кричить син. „Не будеш – переведемо до іншої школи”, - підвищує тон батько. „То й переводьте, мені байдуже!”.

Чи правильно батько вчинив із сином? Які педагогічні помилки зробив батько хлопчика? Які якості формує батько у синові таким „вихованням”? Як слід було, на Вашу думку, вести себе батькові в ситуації, що склалася? Які поради Ви б дали батькові школяра?

Для формування позитивної “Я-концепції” учня потрібно бачити в кожному унікальну особистість, поважати його, розуміти, приймати, визнавати, вірити в нього; створювати ситуацію успіху, підтримки, доброзичливості на уроках та в позакласних час; виключити прямий вплив на особистість, не фіксувати його недоліки, щоб не принижувати гідності; допомагати реалізувати себе в позитивній діяльності

Алгоритм психолого-педагогічного аналізу вчинку

1. Опис вчинку. Зазначте дії (педагогічна спрямованість, мета, засоби і результати) і стан особистості (настрій, емоційне збудження, настанови, активність), ставлення особистості до суспільства, колективу, товаришів, вихователів, праці, власне до

себе. Які якості особистості (позитивні, негативні) проявилися в ситуації?

2. Пояснення вчинку. Виявіть зовнішні, внутрішні і особистісні причини вчинку. Був вчинок випадковим чи навмисним, свідомим чи імпульсивним, випадковим чи типовим для даного учня? Які передбачувані мотиви вчинку?

Вплив спрямованості особистості, інтелектуальних, емоційно-вольових якостей на формування і здійснення вчинку. Які відомі і передбачувані причини й умови сприяли розвиткові стійких якостей особистості, що проявилися в цій ситуації? Подумайте, які варіанти розвитку подій можливі в даній ситуації? Ваш прогноз поведінки людини в майбутньому.

3. Педагогічна оцінка вчинку і його причини. Як і якою мірою вчинок (дія, стан, стосунки) впливає на формування позитивних (або негативних) якостей особистості, діє на інших? Дайте оцінку якостей особистості, що проявилися в ситуації, рівень їх розвитку і педагогічну значущість. Які зовнішні чинники і якою мірою обумовили педагогічну доцільність або небажаність вчинку?

4. Діагностика. Які дії, стан, стосунки особистості вимагають педагогічного втручання, впливу і з якою метою (стимулювання вчинку, протидія йому або попередження наступних вчинків). Які зовнішні чинники необхідно усунути в даній ситуації або, навпаки, створити для досягнення педагогічної мети?

Визначите якості особистості, які необхідно розвивати, змінювати, а також якості, що вимагають уточнюючої діагностики. Потрібно прийняти рішення і про те, які постійні зовнішні чинники педагогічно доцільно зберегти, підсилити або навпаки - усунути чи послабити.

5. Передбачення: які варіанти розвитку подій можливі в даній педагогічній ситуації?

Алгоритм реакції вчителя на вчинок учня

1. *“Не дивуватися” поведінці дитини.* Це загальне правило взаємодії з людиною, яка знаходиться в особливому психічному стані, дозволяє педагогу інструментувати поведінку дитини як

певне життєве явище, що, на жаль, часто зустрічається серед людей:

- Так, це буває...
- Це мені знайоме...
- Я це іноді зустрічав...
- У мене теж це бувало у Вашому віці...
- На жаль, це часто буває у дітей...

2. *Сприяти психічному врівноваженню шляхом виправдан-
ня пов-дінки школяра. Велике значення тут має інтонаційне за-
барвлення висловлювання, що промовляється спокійним, м'яким і
переконливим тоном, етично витримане і демонструє часткову
угоду з ним:*

- Можливо, будь-хто, на Вашому місці...
- Я б, можливо, також...
- Будь-хто на вашому місці..., а Ви ще...

3. *Інструментувати свободу вибору, щоб допомогти при-
мирненню дитини із самим собою:*

- Звичайно, Ви маєте право...
- Це Ваше право...
- Мабуть, у Вас є причина...
- Кожний вибирає поведінку, якої він гідний. Тому...

4. *Висвітлити предметний і соціальний результат того,
що зроблено дитиною, щоб сприяти її самостійному осмислен-
ню вчинку:*

- Тепер...
- Ви, мабуть, хотіли..., а вийшло...
- Ви, звичайно, розумієте, що...
- Ви не подумали про те, що...
- Вийшло, певне, не те, чого Ви очікували...

5. *Запропонувати інші способи поведінки як альтернативу
для самовизначення:*

- Можна було б...
- Я бачу інший спосіб...
- Іноді люди в цьому випадку...

6. *Ініціювати самосвідомість школяра, спонукаючи його*

виявити мотиви і пояснити причини того, що трапилось:

- А Ви що самі думаєте...
- Як Ви думаєте, чим це може закінчитись...
- Що тепер будуть думати про Вас інші люди...
- Як після цього до Вас будуть ставитись інші...

7. “Захист” від зовнішніх образ, щоб створити умови для реалізації дитиною себе на іншому рівні культури:

- Це минеться з літами...
- Можливо, Вам здалося...
- Це особливість характеру...
- Людина слабка. Ми не завжди поведимося гідно...

8. Несподіване педагогічне рішення, що порушує логіку впливу:

- Однак, всупереч усьому...
- І все ж я сподіваюся...
- Мені б хотілося..., але...

Запропоновані педагогічні дії можуть здійснюватися повністю крок за кроком, а можуть бути обрані окремі операції. Це залежить від ряду причин: складність вчинку, стан дитини, професіоналізм педагога та ін.

Безперечно одне: чим складніша педагогічна ситуація, тим більше кроків потрібно зробити для реакції на поведінку дитини. Такий педагогічний вплив спрямований не на корекцію поведінки, а на розвиток здатності до саморегуляції, особистісної відповідальності за вчинок, який скоїла дитина.

Правила та прийоми впливу на особистість у конфліктних ситуаціях

1. Не треба сваритися і дратуватися, слід реагувати спокійно, відповідати нейтральним тоном. Пам’ятайте, що гнів і злість - ознаки безсилля.

У гострій конфліктній ситуації треба стримувати себе, тому що дві збуджені людини не в змозі дійти згоди.

2. Не треба одразу вступати в полеміку, краще затримати свою реакцію на те, що відбувається. Інколи досить зробити вигляд, що ви, ніби, не помічаєте порушника, хоча в той же час да-

ете зрозуміти, що добре бачите його дії; оптимальний час затримки - 15-20 секунд. Фактор зневажання дезорганізатора може знизити його активність.

3. Прийом “Я-повідомлення”. Головне у цьому педагогічному прийомі дотримуватися правила незвинувачення й намагатися говорити про власну реакцію, свої відчуття, а не висновки щодо дій іншої сторони. Дуже важливо відокремити людину від проблеми. Реалізуючи прийом “Я-повідомлення” вчитель оголошує свій стан і своє відношення до вчинку, наприклад: Мене завжди дратує...; Мені дуже прикро бачити...; Коли я бачу (або чую)..., я відчуваю...; У мене таке відчуття...; Мені здається...

4. Прийом “Накопичення згоди”. Вчитель ставить запитання так, щоб на них була позитивна відповідь “Так”. Наприклад: Ти, звичайно, маєш сумнів...; Звичайно, тобі зараз дуже важко...; У тебе зараз не має бажання говорити...; Тобі прикро...

5. Підкреслити позитивне в словах учня, наприклад: “Ти цілковито правий, але...”

6. Прийом “Пошук спільних інтересів”. Спрямувати розмову на інші теми, щоб викликати в учня позитивні емоції.

7. Прийом “Співчуття”. Прояв щирої зацікавленості у долі учня.

Якщо вчитель прагне зрозуміти учня і допомогти йому, то учень більш охоче приймає його зауваження, наприклад: Я щиро Вам співчуваю...; Я розумію Ваші почуття...; Я бачу як Ви хвилюєтесь...;

1. Прийом “Переведення реакції”. Прийом реалізується вчителем через початок виконання іншої роботи або переключення уваги на інших людей.

9. Прийом “Раціоналізація ситуації”. Прийом, пов’язаний із внесенням у ситуацію чогось нового, зокрема, гумору, історичного анекдоту тощо.

10. Прийом “Здійснення парадоксальної реакції”. Прийом, пов’язаний із вдячністю порушнику дисципліни, оскільки від допоміг у чомусь.

Алгоритм розв'язання конфліктної ситуації третьою стороною

I. Вступ.

1. Подякувати кожній із конфліктуючих сторін за те, що вони прийшли.

2. Поясніть, що існують правила, які допомагають розв'язати конфліктні ситуації: намагатися вирішити проблему; не ображати словами чи діями; не перебивати співрозмовника; намагатися бути якомога чеснішим.

3. Спитати кожну із конфліктуючих сторін, чи погоджується вона з правилами.

4. Поясніть, що все сказане тут, є конфіденційним.

II. Активне слухання того, що сталося.

1. Вчитель вирішує, хто почне першим.

2. Розповідь своєї версії того, що сталося, однією з конфліктуючих сторін.

3. Вчитель повторює те, що він почув, викладає факти, намагається передати почуття конфліктуючих сторін.

4. Вчитель повторює те ж саме і з іншою конфліктуючою стороною.

III. Визначення проблем та інтересів.

1. Якщо після того, як кожна із сторін розповість свою версію, Ви не можете скласти перелік проблем та інтересів, або Ви не впевнені, що проблеми та інтереси зрозумілі, задайте запитання, наприклад: Розкажіть мені про...; Що Ви відчували?; Чому Ви так подумали? Що Ви хотіли б побачити зараз? Як довго це відбувалося?

2. Скажіть кожній з конфліктуючих сторін, як Ви бачите перелік їхніх інтересів, наприклад: Я чула, що Ви сказали...; Це правильно? Я нічого не переплутала?

IV. Знаходження рішення.

1. Спитайте конфліктуючі сторони, що вони можуть зараз зробити для вирішення проблеми.

2. Спитайте конфліктуючі сторони, як вони могли б діяти інакше в майбутньому, щоб подібна проблема не виникала.

3. Поможіть знайти рішення, які обидві сторони вважають приємними.
4. Чи може кожна із сторін зробити те, про що вони зараз говорять?
5. Чи погодилися обидві сторони на щось спільне?

ПИТАННЯ ГАРАНТОВАНОГО РІВНЯ ЗНАТЬ

1. Предмет, завдання превентивної освіти і виховання.
2. Принципи превентивної освіти і виховання
3. Функції превентивної освіти і виховання.
4. Рівні превентивної освіти і виховання.
5. Схарактеризувати законодавчі нормативно-правові документи з питань превентивного виховання: Конституція України про відповідальність батьків, Закон України “Про освіту”
6. Схарактеризувати законодавчі нормативно-правові документи з питань превентивного виховання: Сімейний Кодекс України, Закон України “Про охорону дитинства”.
7. Схарактеризувати поняття “технології виховання”, “педагогічні технології”, “інтерактивні технології” превентивного виховання. Схарактеризувати педагогічні технології в превентивній освіті.
8. Схарактеризувати просвітницькі технології: технології спонтанного спілкування, технології мобілізації ресурсів.
9. Схарактеризувати сутність особистісно орієнтованого підходу у системі превентивної педагогіки.
10. Схарактеризувати напрями та принципи реалізації інтерактивних технологій з превентивного виховання.
11. Схарактеризувати умови реалізації інтерактивних технологій.
12. Розкрити сутнісні характеристики здоров’язберігаючих та здоров’яформуючих технологій у превентивному вихованні.
13. Схарактеризувати поняття “насильство”, “психічне насильство”. Види та ознаки насильства.

14. Схарактеризувати поняття “шкільне насильство” та його види.
15. Дати характеристику чинникам, які сприяють виникненню шкільного насильства.
16. Схарактеризувати типи сімей, діти з яких схильні до насильницьких дій.
17. Схарактеризувати форми і методи співробітництва школи і сім’ї.
18. Поняття “педагогічна діагностика”. Сутнісні характеристика паспорта мікрорайону школи.
19. Порядок проведення діагностики типів важковихованості. Характеристика етапів діагностики.
20. Обґрунтувати підходи до управління виховним процесом щодо превентивного виховання неповнолітніх.
21. Обґрунтувати специфіку та особливості планування виховної роботи.
22. Розкрити сутність принципів планування роботи школи щодо реалізації превентивного виховання.
23. Обґрунтувати алгоритм роботи класного керівника.
24. Характеристика форм і методів роботи щодо організації виховної роботи з превентивного виховання.
26. Розкрити роль і сутність ради профілактики правопорушень загальноосвітнього навчального закладу.
27. Схарактеризувати новоутворення в структурі особистості дитини, які перешкоджають процесу соціалізації;
28. Здійснити типологію дезадаптованої поведінки неповнолітніх.
29. Схарактеризувати модель комплексної психолого-педагогічної реабілітації соціально і педагогічно занедбаних дітей і підлітків.
30. Характеристика сутності корекційної індивідуальної роботи з важковиховуваними підлітками.
31. Схарактеризувати модель превентивної роботи з дітьми “групи ризику”.
32. Обґрунтувати соціальні причини підліткового алкоголізму.

33. Схарактеризувати сутність притинікотининого та протиалкогольного виховання.
34. Схарактеризувати соціальні передумови розповсюдження наркогенних звичок, групи умов педагогічних факторів наркогенного ризику.
35. Розкрити сутнісні характеристики інформативно-просвітницької роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.
36. Обґрунтувати форми і методи педагогічної профілактики.
37. Схарактеризувати поняття “девіантна поведінка”. Поняття “профілактика”.
38. Функції та типи шкільної профілактики, їх сутнісні характеристики.
39. Обґрунтувати етапи здійснення профілактичної роботи.
40. Схарактеризувати структуру вітчизняної системи профілактики.
41. Розкрити теоретичні засади формування здорового способу життя.
42. Схарактеризувати модель формування здорового способу життя дітей та молоді.
43. Обґрунтувати особливості основних напрямків формування здорового способу життя молоді.
44. Характеристика показників, які використовують для визначення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я.
45. Характеристика основних компонентів здорового способу життя.
46. Сутність негативних явищ криміналізації, наркотизації, ВІЛ/СНІДу.
47. Проблеми сімейного виховання.
48. Проблеми в навчальних закладах.
49. Проблеми здоров'я дітей.
50. Причини бездоглядності.
51. Сутність протиправних відхилень.
52. Педагогічні технології в особистісно орієнтованому підході.
53. Особливості превентивної роботи з учнями різних вікових

груп

54. Поняття норм поведінки. Протиправні відхилення в поведінці.
55. Корекційна індивідуальна робота з важковиховуваними підлітками
56. Предмет, сутність, зміст педагогічної діагностики.
57. Вимоги до педагогічної діагностики.
58. Педагогічна діагностика у профілактичній роботі з учнями
59. Превенція втрати фізичного, психічного, духовного, соціального здоров'я.
60. Характеристика методів превентивної освіти і виховання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Базова

1. Адамович В. Г. Правове і превентивне виховання учнів // Шкільна бібліотека. – 2012. - №4. – С. 147-149.
2. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) /А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола; За заг. ред. А. Й. Капської, - К. 2012. – 164 с.
3. Взаємодія загальноосвітніх навчальних закладів та правоохоронних органів у вирішенні проблем попередження жорстокості та насильства серед учнівської молоді: Методичний посібник / Укладач Т. Й. Гусь. – Херсон: РПО, 2012. – 74 с.
4. Закони України “Про загальну середню освіту” (1999р.), “Про позашкільну освіту” (2000), “Про охорону дитинства” (2001), “Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей” (2005), “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування” (2005), Конституція України (1996), Кримінальний Кодекс України (2001).
5. Капранова Г. Як бути здоровим та успішним учнем. Науко-

во-методичні рекомендації для вчителів //Здоров'я та фізична культура. – 2011. - № 11. Спецвипуск.

6. Левшунова Н. Методи превентивного виховання // Психолог. – 201. - №26. – С. 25-31.
7. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / Навч.-метод. посіб.- К., 2011. – 352 с.
8. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка. Навч. посіб. /Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. – 2012. – 134 с.
9. Фіцула М. М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів. Видання 2-е, доп. і перероб. – Тернопіль, 2013. – 141 с.
10. Сафонова І. Підготовка майбутнього вчителя до виховання превентивної діяльності – важлива складова професійного зростання // Вища школа. – 2013. - №9. – С. 57-62.

Додаткова

11. Габора Л. Роль дозвіллевої діяльності у профілактиці дитячої бездоглядності // Рідна школа. – 2014. №10. С.35-39.
12. Гапонюк О. Попередження насильства. Заняття для вихователів дошкільних закладів // Психолог довкілля. – 2015. - №2. – С. 7-9.
13. Гаримович Е. Корекційна робота з агресивними дітьми // Дефектолог. /Гаримович Е. Р. - 2013. - №11. – С. 55-56.
14. Гончаров В. Л. Домашнє насильство: як захистити дитину // Б-ка “Психолог”. – 2014. - №9. – 120 с.
15. Городнова Н. Формування здорового способу життя у дітей та молоді // Психолог. – 2014. - №46. С. 3-6.
16. Губенко О. В. Психологічні особливості популяризації здорового способу життя у ВНЗ // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. - № 11. – С.35.
17. Давиденко О. Профілактика девіантної поведінки підлітків // Соціальний педагог. – 2015. - №3. – С 45-51.
18. Денисова Г. В. Формування мотивації до здорового способу життя в учнів // Фізичне виховання в школах України. – 2014. - №1. – С.10-14.
19. Дронова О.С. Теоретико-прикладні засади профілактики та

- корекції агресивної поведінки неповнолітніх // Практична психологія та соціальна робота. – 2014. – С.57-60.
20. Зайченко М. Діагностика та корекція девіантної поведінки учнів // Соціальний педагог. – 2013. №2. – С. 41-55.
21. Казачінер О. С. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / Виховна робота в школі. 2013. - №8. – С. 6-14.
22. Каткова Т. Корекція девіантної поведінки підлітків. Методичні матеріали: практика // Соціальний педагог. – 2012. - №1. – С. 31-39.
23. Лазаренко О.О. Профілактика злочинності неповнолітніх: шляхи вирішення // Таврійський вісник освіти. - 2012. - №1. – С. 85-92.
24. Мазун А. Соціальний супровід дітей, схильних до правопорушень // Джерела. – 2012. - №15. – С. 10-11.
25. Марченко С. Ю. Тренінгові методики у превентивному вихованні // Виховна робота в школі. 2011. - №3. – С. 21-25.
26. Романовська Л. І. Дитячі громадські об'єднання як чинник протидії втягуванню підлітків у неформальні асоціальні угруповання // Таврійський вісник освіти. – 2012. - №2. – С. 119-124.

Інформаційні ресурси. Сайти педагогічної періодики

www.mon.gov.ua	Офіційний сайт МОН України	Нормативні документи, навчальні і виховні програми, аналітичні звіти, рекомендації
http://www.rdhu.edu.ua	Сайт РДГУ	Новини університету, оголошення
www/pochatkova-shkola.net/journal.htm	Журнал “Початкова школа”	Статті, методичні розробки, рекомендації, навчально-методичний матеріал
www/svit_vyklhova-nnia.net/journal.htm	Журнал “Світ виховання”	Матеріали з досвіду роботи шкіл України; навчально-методич-

		ний матеріал; розробки позакласних заходів
www//klasnyi_kerivnyk.net/journal.htm	Журнал “Класний керівник”	Навчально-методичний матеріал
www//journal.osnova.com.ua	Журнал “Основа”	Документи, посібники з методики виховної роботи; навчально-методичний матеріал
www//shlyakh_osvity.com.ua	Журнал “Шлях освіти”	Навчально-методичний матеріал
www//ridna_shkola.net/journal.htm	Газета “Рідна школа”	Друк наукових результатів психологічних та педагогічних досліджень. Планування. Технології навчання і виховання
http://mon.gov.ua/activity/education/extracurricular-activities-and-children-rights-protection/196/6561/	Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: наказ МОН	Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів
www.google.com.ua/ ; www.studentam.net.ua/c/ ; www.lib.exdat.com/ocs/381/index-29068.html www.library.tnpu.edu.ua www. //pidruchniki.ws/	універсальні інформаційні сайти	Статті, методичні розробки, рекомендації, навчально-методичний матеріал Друк наукових результатів психологічних та педагогічних досліджень. Планування. Технології навчання і виховання

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ УЧНЯ І СКЛАДАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1. Демографічні відомості: прізвище, ім'я та по батькові; день, місяць, рік народження; прізвище, ім'я та по батькові матері і батька, їхня професія, місце роботи, займана посада, домашня адреса, телефон.

2. Умови розвитку та виховання в сім'ї: склад сім'ї, матеріально-побутові умови, вплив батьків на виховання дитини, їх психолого-педагогічна культура, ставлення до школи.

3. Рівень фізичного розвитку: стан здоров'я, володіння санітарно-гігієнічними навичками, спортивні інтереси, потреби.

4. Моральні якості. Загальний рівень морального розвитку; знання морально-етичних норм і правил; рівень сформованості вмінь і навичок у моральній поведінці, співвідношення їх із загальнолюдськими і національними морально-духовними цінностями; соціально-моральний статус у колективі; рівень і особливості спілкування з молодшими, ровесниками і старшими; рівень сформованості почуттів патріотизму та інтернаціоналізму, національної гідності; рівень правової й екологічної культури, здатності до самооцінки; особливості прояву дисциплінованості, відповідальності, совісті, соціальної зрілості й активності, милосердя, гуманізму.

5. Розумовий розвиток: загальний розумовий розвиток, рівень інтелекту, потенційні розумові можливості, інтереси, схильності, ставлення до навчальної діяльності; сформованість мотивів навчання; рівень володіння методами і прийомами самостійної пізнавальної діяльності; успішність, її адекватність розумовим можливостям.

6. Трудове виховання: сформованість ставлення до праці, її різних видів, мотивів трудової діяльності; рівень володіння уміннями і навичками в різних видах праці; соціальні інтереси до праці; загальна культура різних видів праці (фізичної, обслуго-

вуючої, розумової), інтереси і схильності до певних видів професійної діяльності, рівень і стійкість професійної орієнтації.

7. Естетична вихованість: сформованість естетичних почуттів та вмій, інтереси і схильності до різних видів мистецтва; здатність творити прекрасне в повсякденній діяльності.

8. Психічний розвиток: потреби і рівень сформованості уваги, культури мовлення, відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, уваги, почуттів, волі; особливості прояву характеру; здібності; темперамент.

9. Особливості впливу біологічного і соціального факторів на розвиток особистості учня. Особливі випадки впливу на вихованця, його наслідки.

10. Загальні психолого-педагогічні висновки: позитивні якості сформованості особистості з погляду всебічного гармонійного розвитку особистості; недоліки і складності у соціально-психологічному становленні вихованця, їх причини, шляхи і засоби подолання; рекомендації індивідуального підходу і виховних заходів впливу

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ І СКЛАДАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1. *Склад класу:* віковий склад класу; пізнавальний рівень, розвиток учнів; працездатність та успішність учнів.

2. *Рівень розвитку колективу:* стадія (етап) розвитку дитячого колективу; характерні ознаки розвитку колективу; особливості розвитку активу, його роль у формуванні і зміцненні колективу; діяльність органів самоврядування; напрямки і стилі взаємин між активом, органами самоврядування та між вихованцями; лідери в колективі; їх вплив на життєдіяльність вихованців; вплив перспективних ліній на розвиток колективу; напрямки і форми зв'язку класного колективу із загальношкільним.

3. *Рівень морально-духовного розвитку колективу:* рівень володіння загальнолюдськими цінностями; особливості прояву почуттів членів колективу; рівень захищеності особистості; сформованість вмінь і навичок у моральній поведінці.

4. *Рівень фізичного розвитку колективу:* загальний стан здоров'я учнів; ставлення дітей до фізичної культури і спорту; потреби у фізичному розвитку.

5. *Рівень трудового виховання:* ставлення учнів до праці (громадської діяльності); рівень сформованості соціально-психологічної готовності до праці; сформованість вмінь і навичок у сфері трудової діяльності; професійна "спрямованість" учнів.

6. *Рівень естетичного виховання:* сформованість почуттів прекрасного; інтереси учнів до певних видів мистецтва; потреби учнів у сфері естетичного розвитку.

7. *Шляхи та засоби* подальшого формування класного колективу, створення сприятливих умов для розвитку особистості в колективі.

ДОДАТОК В

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ УЧНІВ КЛАСНИМ КЕРІВНИКОМ

1. Вивчення має бути скероване на виявлення особливостей процесу фізичного, психічного і соціального розвитку конкретного вихованця.

2. Дослідження процесів розвитку школярів має тривати протягом усіх років навчання.

3. Діагностика повинна виявляти не лише наявний рівень розвитку конкретної особистості, а й проектуватися, за висловом Л.С. Виготського, з урахуванням “зони найближчого розвитку”.

4. Рівень розвитку особистості має бути описаний як змістовна характеристика відповідної діяльності, а процес розвитку має розглядатися як зміна якісних своєрідних етапів розвитку цієї діяльності.

5. Вивчення особистості школярів та їх колективів важливе не саме собою. Воно завжди повинне бути спрямоване на розв'язання конкретних педагогічних завдань.

6. Вихователь у процесі вивчення учнів має бути сповнений педагогічного оптимізму щодо розвитку вихованців, їх соціально-психологічного зростання.

7. Домагатися комплексності у вивченні учнів, охоплювати усі сторони фізичного, психічного і соціального розвитку.

8. Застосування методів і методик вивчення учнів і шкільних колективів має відповідати віковим можливостям дітей.

9. Дослідження соціально-психічного розвитку, як правило, повинно проводитися у природних умовах навчально-виховного процесу.

10. Діагностикою мають бути охоплені усі учні, вона повинна проводитися систематично.

11. Вивчення учнів поєднується з виховним впливом на них.

12. Вивчаючи учнів, слід акцентувати увагу на позитивних, а не негативних рисах характеру та поведінки.

ДОДАТОК Г

ПРАВИЛА ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ БЕСІДИ

1. Бесіди проводить класний керівник.
2. Тривалість бесіди залежить від віку учнів: 5-7 класи – 30-40 хвилин, 8-11 класи - до 45 хвилин.
3. Підготовка до бесіди має займати 5-6 днів.
4. Тема бесіди залежить від віку учнів, рівня розвитку первинного колективу, стилю взаємин у колективі
5. Проведення бесід включає такі основні етапи: підготовчий, проведення бесіди, наступна діяльність школярів, оцінка вчителем рівня сформованості норм і правил поведінки.
6. Залучення усіх дітей до висловлення власних думок щодо певних моральних понять.
7. Необхідно стимулювати школярів до виявлення соціальної активності під час бесіди.
8. Використовувати цікавий матеріал, педагогічні ситуації, які б спонукали школярів до активної емоційно-розумової діяльності.
9. Продумувати логічно доцільний план бесіди, виділяти опорні моральні поняття, які мають стати основою формування у школярів моральних вмінь і звичок.
10. Визначити для учнів, з урахуванням їх індивідуальних можливостей, конкретні завдання для підготовки до бесіди, які викликали б у них певний інтерес.
11. Після завершення бесіди класний керівник має уважно аналізувати особливості впливу бесіди на поведінку вихованців, класного колективу в цілому.
12. Не припиняти роботу вихованців над темою бесіди. Давати домашні завдання, залучати учнів до колективної роботи над матеріалом, що стосується теми (пошуки нових матеріалів, підготовка тематичних газет, альбомів та ін.).

ДОДАТОК Д

ПРИМІРНИЙ ПЛАН РОБОТИ ШКОЛИ НА ВИКОНАННЯ КОМПЛЕКСНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ І ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Зміст роботи	Термін проведення
Пропаганда правових знань, здорового способу життя на уроках, зокрема основ безпеки життєдіяльності, біології, допризовної підготовки юнаків, медико-санітарної підготовки, валеології та інших предметів.	упродовж року
Вивчення Конституції України, ознайомлення з вимогами Конвенції ООН про права дитини на уроках історії, основ правознавства, в процесі позакласної роботи.	упродовж року
Згідно з Статутом гімназії з метою забезпечення єдиних вимог до учнів, сприяти дотриманню правил гімназиста, кодексу честі учня.	вересень
Організувати роботу з отримання правових знань під час роботи педагогічного клубу для батьків “Родинна просвіта”.	упродовж року
Передбачити питання профілактики злочинності та правопорушень серед учнів у виховних планах класних керівників 5-11 класів та вчителів 1-4 класів, заняттях клубу для батьків “Родинна просвіта”.	упродовж року
Покращити взаємодію з відділенням кримінальної міліції райвідділу внутрішніх справ України та службою у справах неповнолітніх районної державної адміністрації, систематично залучати їх до проведення роз’яснювальної роботи серед учнівської молоді та батьків.	упродовж року
З метою пропаганди правових знань та здорового способу життя провести тижні профілактики злочинності, захворювань на ВІЛ/СНІД та інших небезпечних хвороб, недопущення вживання алкоголю, нар-	лютий – березень

котиків, основ безпеки життєдіяльності, правових знань.	
Проводити навчання підлітків-інструкторів щодо пропаганди здорового способу життя.	упродовж року
Сприяти роботі підлітків-інструкторів у середовищі ровесників на засадах просвітницької діяльності.	упродовж року
Систематично поновлювати списки учнів схильних до правопорушень, проводити з ними постійну індивідуальну профілактичну роботу.	вересень
Налагодити систематичний щоденний контроль за відвідуванням учнями занять у школі.	упродовж року
Проводити індивідуальну психолого-педагогічну діагностику та корекційні заняття з учнями, схильними до правопорушень.	упродовж року
У кабінеті виховної роботи та бібліотеці гімназії поповнювати матеріали з питань правового виховання та профілактики правопорушень.	упродовж року
Організувати зустрічі учнів гімназії з лікарями, працівниками міліції, служби у справах неповнолітніх, соціальної служби молоді, прокуратури.	упродовж року
Організувати співпрацю з будинком дітей та молоді, відділом молодіжної політики райдержадміністрації з організації дозвілля учнів.	упродовж року
Організувати роботу ради профілактики правопорушень та соціального захисту учнів і розглядати на її засіданнях прояви асоціальної поведінки окремих учнів та батьків, які виявляють негативний вплив на виховання дітей.	упродовж року
Проаналізувати позакласну зайнятість гімназистів, заняття у гуртках за інтересами та обговорити це питання на методичних об'єднаннях класних керівників.	листопад
Поновити картотеку сімей, котрі ухиляються від виховання дітей, організувати їх відвідування з метою поліпшення результатів виховної діяльності.	упродовж року

З метою профілактики нещасних випадків організувати систематичне вивчення учнями правил дорожнього руху та протипожежної безпеки, проведення інструктажів, бесід з техніки безпеки.	упродовж року
Провести кінолекторій з правил дорожнього руху в рамках місячника “Увага! Діти на дорозі”.	вересень
Організувати роботу правничого клубу “Ми і закон”.	вересень – жовтень
Залучити органи учнівського самоврядування до роз’яснювальної діяльності з профілактики правопорушень.	упродовж року
Проводити рейди-чергування з охорони громадського порядку.	упродовж року
Розробити проект щодо пропаганди здорового способу життя в рамках проекту “Молодь за здоров’я” та сприяти його реалізації.	грудень-травень

**ПЛАН ЗАСІДАнь
КЛУБУ КЛАСНИХ КЕРІВНИКІВ “ПОШУК”**

М-ць	Тематика засідань	Секції
09.	<p>1. Засідання “круглого столу”: - Стан виховної роботи в минулому навчальному році. - Визначення основних напрямів виховної роботи на новий навчальний рік.</p> <p>3. Практичні заняття в секціях: - Як спланувати виховну роботу в класі; - Як скласти та написати психолого-педагогічну характеристику класу; - Якою має бути схема вивчення і складання психолого-педагогічної характеристики особистості вихованця.</p>	<p>5-7 кл. 8-9 кл. 10-11 кл.</p>
10.	<p>1. Диспут: “Важкі” діти. Які вони сьогодні?”</p> <p>2. З досвіду роботи: - методика роботи з дітьми з девіантною поведінкою; - як ставитися до дітей з асоціальними проявами в поведінці; - як я уникаю конфлікту із старшокласниками.</p> <p>3. Практичне заняття в секціях: Години спілкування: - “Закон один для всіх”; - “Конвенція ООН про права дитини”.</p> <p>Валеологічний альманах: “Бесіди про здоров'я”. Диспути: “Що можуть зробити підлітки для захисту своїх прав”; “Законодавче забезпечення прав дітей в Україні”.</p> <p>4. Огляд літератури.</p>	<p>5-7 кл. 8-9 кл. 10-11 кл.</p> <p>5-7 кл. 8-9 кл. 1-4 кл.</p> <p>10 кл. 11 кл.</p>

12.	<p>1. Засідання “круглого столу”: - Основні шляхи здійснення превентивного виховання учнів. - Чого ми досягли на шляху удосконалення роботи з учнями з асоціальними проявами у поведінці?</p> <p>2. З досвіду роботи: - Зовнішня і внутрішня культура. Як я виховую її у своїх учнів?; - Як я навчаю дітей говорити, сперечатися, слухати; - Виховання негативного ставлення до шкідливих звичок у підлітків; - Виховання громадянських рис в учнів старших класів.</p> <p>3. Практичне заняття Години спілкування: “Народитися і вирости здоровою дитиною”. “Власне здоров'я у власних руках” “Подивись на світ відкритими очима”. “Наше здоров'я і наркотики”.</p> <p>4. Обговорення відвіданих виховних годин класних керівників</p>	<p>1-4 кл. 5-7 кл. 8-9 кл. 10-11 кл.</p> <p>1-4 кл. 5-7 кл. 8-9 кл. 10-11 кл.</p>
01.	1. Конкурс “Класний керівник року – 2006”	
03.	<p>1. Засідання “круглого столу”: Психолого-педагогічні основи спілкування з учнем (ЗВР)</p> <p>2. З досвіду роботи: - створення в класі атмосфери доброти, довіри, взаємодопомоги; - принципи індивідуально-орієнтованого підходу в моїй роботі з учнями; - як вивчати особистість учня.</p> <p>3. Практичне заняття: Години спілкування:</p>	<p>5-7 кл. 8-9 кл. 1-4 кл.</p> <p>5-7 кл. 8-9 кл. 10-11</p>

	<p>“Спілкуємось і діємо”.</p> <p>“Спілкуватися – це здорово”.</p> <p>Диспут: “Толерантність – це ...”.</p> <p>4. Огляд методичної літератури з психології та педагогіки спілкування.</p>	кл.
04.	<p>1. Засідання “круглого столу”:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Підбиття результатів роботи клубу класних керівників “Пошук”. - Аналіз роботи. - Обговорення плану роботи на новий навчальний рік. <p>Анкетування з метою визначення рівня теоретичних знань, умінь та навичок класних керівників, класоводів.</p>	

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ АНКЕТУВАННЯ І ТЕСТУВАННЯ УЧНІВ ТА КОЛЕКТИВУ

1. Визначення мети проведення дослідження: створити загальне уявлення про учня, колектив; виявити основні перспективні лінії у вихованні; знайти “точки відліку” у плануванні виховних завдань з колективом; розв’язати певну педагогічну проблему; виявити труднощі у розвитку вихованців.

2. Виявлення критеріїв та показників досліджуваних якостей.

3. Вибір доцільних засобів – анкет, тестів, або створення власних анкет відповідно до мети та змісту досліджуваних якостей.

4. Забезпечення належної процедури проведення анкетування чи тестування.

5. Загальний аналіз або аналіз по кожному учню, що дозволить з’ясувати своєрідність розвитку учня та колективу.

6. Використання результатів дослідження у подальшій виховній роботі: як важливу “інформацію для розміркування” на виховній годині чи на батьківських зборах, як критерій для відбору матеріалів для виховних заходів, для координації виховних впливів інших суб’єктів виховного процесу.

ДОДАТОК Ж

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН МІСЯЧНИКА З ПРЕВЕНТИВНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

1. Зустрічі учнів з працівниками правоохоронних органів “Незнання закону не звільніє від відповідальності”.
2. Зустріч учнів-старшокласників з дільничим інспектором на тему: “Аналіз правопорушень у мікрорайоні”.
3. Рейд-перевірка “День у сім’ї школяра” для з’ясування умов проживання дітей у неблагополучних сім’ях”.
4. Година класного керівника “Безпека нашої оселі” за участю начальника слідчого відділу.
5. Проведення рейдів-перевірок у мікрорайоні школи в перед-вихідні і вихідні дні для контролю дотримання учнями вимог-рішень, які регламентують перебування їх на вулиці у вечірні години.
6. Розгляд на засідання ради поведінки учнів, узятих на облік у дитячій кімнаті міліції та схильність до правопорушень.
7. Проведення засідань старостату, де обговорюватиметься виконання дітьми Правил для учнів.
8. Узагальнення на раді при директорові обстеження умов життя учнів у неблагополучних сім’ях.
9. Індивідуальні бесіди з учнями, схильними до асоціальної поведінки.
10. Складання бібліотекарем списку літератури з превентивного виховання.
11. Виставка учнівських та батьківських плакатів і малюнків “Шкідливість алкоголю, куріння, наркотиків”.
12. Зустріч з прокурором-криміналістом обласної прокуратури на тему: “Правова відповідальність неповнолітніх”.
13. Випуск стінних газет “Наркоманія – хвороба століття”, “Чума нашого століття – СНІД”.
14. Огляд і обговорення статей періодичної преси з проблем превентивного виховання.
15. Усний журнал “Злочинність у місті – це тривога (кримінальна хроніка”.

16. Проведення з членами гуртка “Правознавець” конкурсу “Чи знаєш ти закон?”
17. Психологічне діагностування учнів 7-8 класів з нахилами до асоціальної поведінки.
18. Операція “Підліток”.
19. Конкурс учнівських рефератів “Знати і дотримуватись закону”.
20. Тематичний вечір “Мужність і честь”.
21. Відкрита виховна година “За здоровий спосіб життя”.
22. Анонімне анкетування учнів 8-11 класів для виявлення їхніх думок щодо адитивної поведінки.

ДОДАТОК 3

АЛГОРИТМ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА У ПРЕВЕНТИВНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ДОДАТОК И

СХЕМА САМОАНАЛІЗУ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

1. Стисла характеристика колективу та окремих учнів:
  - загальні відомості про учнів та їхні сім'ї;
  - суспільна та пізнавальна активність;
  - відповідальність за загальну справу;
  - самодисципліна;
  - уміння переборювати труднощі;
  - культура поведінки в школі та поза нею;
  - працьовитість;
  - повага до законів, символів держави.
2. Визначення виховних завдань, які поставлені в минулому році (аналіз причин невиконання тих чи інших із них).
3. Аналіз змісту виховання (які звички, знання, вміння, навички формувалися в учнів).
4. Аналіз використовуваних форм виховної роботи (класних годин, зборів, екскурсій, колективних творчих справ тощо).
5. Аналіз використовуваних методів (власного прикладу, переконання, вимоги, стимулювання, доручення, бесіди, пояснення, гри, змагання тощо).
6. Аналіз умов виховання:
  - санітарно-побутових;
  - гігієнічних;
  - естетичних;
  - природних;
  - соціально-культурних.
7. Аналіз засобів виховання:
  - дитячого колективу (рівень згуртованості, сформованість громадської думки, традиції, наявність лідерів, неформальних груп спілкування);
  - системи суспільних відносин у школі;
  - особистості вчителя;
  - системи учнівського самоврядування (визначення його ефективності).
- 8 Аналіз результативності індивідуальної виховної роботи:

- з педагогічне занедбаними дітьми (зазначаються кількість дітей, які стоять на обліку, яких знято з обліку, причини постановки на облік, подається характеристика методів та засобів, які використовуються в роботі);
  - з дітьми, які не цікавляться навчанням;
  - з обдарованими дітьми.
- 9 Аналіз роботи з педагогічним колективом:
- єдиних педагогічних вимог до школярів;
  - рівня реалізації всіма учителями в навчальному процесі виховної функції уроку;
  - участі педагогів у позаурочній та позакласній виховній роботі;
  - взаємодії з керівниками гуртків, секцій.
10. Аналіз роботи з батьками та громадськістю
- взаємодія з сім'єю (визначення єдиної позиції щодо виховання, участі батьків у виховній роботі класу, школи);
  - тематика батьківських зборів, їх результативність.
11. Аналіз результатів виховної роботи:
- визначення реального рівня виховання;
  - визначення ступеня відповідності реальних результатів поставленим цілям;
  - характеристика динаміки змін рівня вихованості за роками навчання.
12. Додатки: карта здоров'я учнів класу, карта вихованості, у якій фіксується рівень вихованості учнів.

СЛОВНИК КЛЮЧОВИХ ТЕРМІНІВ

АВТОРИТЕТ – соціально-психологічний статус людини. Авторитет формальний набувається внаслідок посадового положення. Неформальний авторитет – завдяки особистим якостям людини.

АДАПТАЦІЯ – пристосування людини або групи людей до соціального середовища і водночас пристосування до них цього середовища з метою співіснування та взаємодії.

АСОЦІАЛЬНА ОСОБИСТІТЬ - людина, яка нехтує соціальними нормами суспільства

БЕЗПОРАДНІСТЬ – властивість особистості, що потребує допомоги та характеризується безпомічністю і неспроможністю щось зробити для себе

БЕСІДА – метод отримання інформації про особистість за допомогою словесного спілкування за спеціально розробленою програмою

ВЗАЄМОДОПОМОГА – вид допомоги, який надається один одному

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – категорія етики, права, що відображає соціальне і морально-правове ставлення особистості до суспільства, окремих осіб, людства в цілому, до самої себе; характеризується виконанням морального обов'язку і правових норм; покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, дії, вчинки, слова

ВИХОВАНІСТЬ - якісна характеристика рівня освіти й виховання людини. Відбиває високу освіченість, моральну досконалість і етичність поведінки. Комплексна властивість особистості, яка характеризується наявністю і рівнем сформованості в неї суспільно значущих якостей, що відображують всебічність її розвитку.

ВИХОВАННЯ –1) у широкому соціальному змісті – передача накопиченого старшим поколінням досвіду (знань, умінь, способів мислення, духовної спадщини людства) – наступним (молодшим); 2) у вузькому соціальному змісті – спрямований вплив на людину з боку суспільних інститутів з метою формування в неї певних знань, поглядів і переконань, моральних цінностей,

політичної орієнтації, підготовки до життя; 3) у *широкому педагогічному змісті* – спеціально організований процес, спрямований на формування певних якостей особистості, процес керування її розвитком, що проходить через взаємодію вихователя й вихованця; 4) у *вужькому педагогічному змісті* – процес і результат виховної роботи, спрямованої на вирішення конкретних виховних завдань.

ВИХОВНА РОБОТА – діяльність вчителів, кл. керівників, батьків щодо здійснення формування певних рис особистості вихованців, з урахуванням конкретних умов функціонування (вік учнів, регіон та ін.) та характеризує безпосереднє планування, організацію та проведення тих чи інших виховних заходів у конкретному навчальному закладі, класі.

ВИХОВНА СИСТЕМА - сукупність таких взаємозалежних компонентів, як виховні цілі; люди, які їх реалізують в процесі цілеспрямованої діяльності; відносини, що виникають між учасниками; освоєне середовище й управлінська діяльність щодо забезпечення життєздатності. Спосіб (уклад) життя учнівського колективу, усі сторони (компоненти) якого відповідають певній меті та забезпечують у процесі свого функціонування досягнення заданого результату - визначення рис (меж) розвитку й моральних якостей особистості.

ГЕНДЕР – соціальна особливість статі людини на відміну від біологічної статі; соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості людини – чоловіка і жінки в усіх сферах життєдіяльності

ГІДНІСТЬ – моральне поняття, що виражає уявлення про цінність особи і передбачає вимогливість і повагу людини до самої себе та інших, а також поважне ставлення до неї з боку суспільства

ГРА - форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення й засвоєння суспільного досвіду, фіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки й культури. У ній як в особливому виді суспільної практики відтворюються норми людського життя й

діяльності, підпорядкування яким забезпечує пізнання й засвоєння предметної й соціальної дійсності, а також інтелектуальний, емоційний і моральний розвиток особистості.

ГРА ДІЛОВА - форма відтворення предметного й соціального змісту професійної діяльності, моделювання системи відносин, характерних для даного виду практики.

ГРА РОЛЬОВА - спільна групова гра, у якій учасники беруть на себе різні соціальні ролі в спеціально створених сюжетних умовах. Використовується в природних умовах соціального розвитку дітьми, у корекційному розвитку дітей, у спеціальному навчанні та ін.

ГУМАНІЗМ (людяний, людський) – 1) історично змінювана система поглядів, що визнає цінність людини як особистості, її право на волю, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності бажаною нормою відносин між людьми; 2) світогляд, основними принципами якого є любов до людей, повага до людської гідності, турбота про благо людей; 3) сукупність поглядів, що виражають повагу до гідності й прав людини, її цінності як особистості, турботу про благо людей, їхній всебічний розвиток, створення сприятливих для людини умов громадського життя.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА – неадаптована поведінка, що протікає в дитячому й підлітковому віці й така, що характеризується стійким порушенням відповідних для даного віку норм, соціальних правил, а також прав інших людей.

ДІАГНОСТИКА – загальний спосіб одержання випереджальної інформації про досліджуваний об'єкт або процес.

ДІАГНОСТИЧНА КАРТА - форма комплексу соціально-демократичних, психолого-педагогічних, медико-біологічних даних з кодовим і словесним визначенням ознак учнів.

ДІАГНОСТИЧНА МЕТОДИКА - методика збору діагностичної інформації, спеціально розроблена або адаптована для вирішення певного типу діагностичних задач (включає опис діагностичних можливостей, обмежень в процедурі збору і обробки).

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИХОВНА – організована взаємодія школярів з навколишнім світом, формування соціально-ціннісного ставлення до його об'єктів. Діяльність здобуває виховний характер у випадку якщо: а) суб'єктом діяльності є сама дитина; б) діяльність значуща для кожного індивіда й має особистісний сенс; в) школяр має можливість вільного вибору діяльності.

ДОЗВІЛЛЯ – час, вільний від праці, час відпочинку

ДРУЖБА – добрі приятні стосунки між людьми, які дружать

ЗМІСТ ВИХОВАННЯ - комплекс ідей, думок, чинників, основних напрямів виховного впливу; система наукових, духовних і професійних знань, навичок і вмінь, а також норм і правил поведінки, оволодіння якими забезпечує формування гармонійно розвинутої, суспільно активної особистості – громадянина України, прилучення його до загальнолюдських, національних і професійних цінностей, набуття ним світоглядних, морально-етичних рис, розвиток індивідуальності й підготовки до повноцінної духовної й професійної діяльності.

ЗДОРОВ'Я – стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб чи вад; стан організму, в якому нормально функціонують усі органи; те чи інше самопочуття людини

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ - здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей;

ЗДОРОВ'ЯСПРЯМОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ - планомірна, цілеспрямована, орієнтована, зосереджена на здоров'ї діяльність, якій властиві: характеристики - особливості, принципи, умови, норми діяльності; логічна структура - суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи, результат діяльності; часова структура - фази, стадії, етапи діяльності.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ – процес формування у дітей усвідомлення шкоди наркотичного, токсичного, алкогольно-нікотинного отруєння організму і психіки, розвитку морально-

етичної відрази та протидії пияцтву, курінню, наркотикам. Формування здорового способу життя повинно бути побудоване на утвердження ідеалу і норм здорового гармонійного та щасливого життя кожного; усвідомлене, активне ставлення до власного здоров'я, акумулювання певних позитивних, або нейтралізація негативних зовнішніх і внутрішніх чинників; спосіб життєдіяльності людини, метою якого є формування, збереження і зміцнення здоров'я. До його основних складових належать: рівень культури суспільства й особи, міцне здоров'я серед потреб людини, мотивація збереження і зміцнення здоров'я, настанова на довге здорове життя, навчання засобами збереження і зміцнення здоров'я

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ – неповторна своєрідність кожної людини, сукупність тільки їй властивих особливостей психіки, свідомості і самосвідомості, що визначають її суб'єктивну позицію у власному розвитку та її місце в системі суспільних стосунків; людина як носій індивідуальних властивостей, певних характерних ознак і рис; поєднання особливостей людини, що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей

ІННОВАЦІЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ – цілеспрямований процес введення нового в мету, зміст, форми й методи навчання й виховання, в організацію спільної діяльності вчителів і учнів.

ЕМОЦІЇ – психологічне відображення у формі безпосередньо пристрасного переживання змісту життєвих явищ і ситуацій, обумовлених ставленням до дійсності, до особистого і навколишнього життя

КЕЙС-МЕТОД (case study) – метод ситуаційного аналізу – полягає у тому, що тим, хто навчається, пропонується осмислити реальну професійну ситуацію, опис якої водночас відображає не тільки якусь практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, які необхідно засвоїти з метою її розв'язання. Основне у викладеній проблемі те, що вона не має однозначних рішень.

КЛАСНА ГОДИНА - спеціально організована ціннісно-орієнтовна спільна діяльність вчителів та учнів, що сприяє формуванню у школярів системи правильних відносин до оточуючого середовища: до людини, суспільства, праці, мистецтва, природи, самого себе.

КЛАСНИЙ КЕРІВНИК - педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи професійно-технічного навчального закладу, окремими учнями, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

КЛІМАТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ (від гр. *clima* (*climatos*) - нахил) - соціально-психологічний стан колективу, характер ціннісних орієнтацій, міжособистісних відносин і взаємних очікувань у ньому. Розрізняють сприятливий і несприятливий, здоровий і нездоровий клімат соціально-педагогічний

КОЛЕКТИВ (учнів) – 1) група вихованців, об'єднаних загальними, що має суспільно вартісний зміст, цілями й спільною діяльністю, організованою задля її досягнення; 2) група вихованців високого рівня розвитку, об'єднана суспільно корисною метою, що має ефективні органи самоврядування, у якій визначальними є відносини відповідальної залежності, тобто статус кожного вихованця залежить від його внеску в спільну справу.

КОЛЕКТИВНА ТВОРЧА СПРАВА (КТС) – засіб організації життя дітей і дорослих, основний виховний засіб (інструмент) комунарської методики. КТС – соціальна діяльність дитячої групи, спрямована на створення нового продукту (творчого продукту). В її основі лежать такі *принципи*: соціально корисна спрямованість діяльності дітей і їхніх наставників, співробітництво дітей і дорослих, багаторольовий характер діяльності, творчість. Організація КТС передбачає шість стадій (І.П.Іванов): перша стадія – попередня робота; друга стадія – колективне планування; третя стадія – колективна підготовка справи; четверта стадія

– проведення КТС, підведення підсумків підготовки; п'ята стадія – колективне підведення підсумків; шоста стадія – найближча післядія КТС.

КОМПРОМІС – пов'язується із поведінкою людини, яка дозволяє частково задовольнити як свої домагання, так і прагнення партнера

КОМУНАРСЬКА МЕТОДИКА – методика організації спільної діяльності дорослих і дітей, за якою всі члени колективу беруть участь у плануванні й аналізі цієї діяльності, що має характер колективної творчості й спрямована на користь і радість далеким і близьким людям.

КОНФЛІКТ – форма вираження суперечностей, невідповідність цілей, цінностей, інтересів, явного чи прихованого суперництва, розходження в оцінках, зіткненні різноспрямованих дій і неподібності методів. Знаходить своє вираження в боротьбі, конкуренції, кризі тощо та супроводжується гострими негативними емоційними переживаннями; зіткнення протилежних інтересів, уподобань, цілей, поглядів окремих людей, соціальних груп, націй, держав; прояв неузгодженості інтересів, незгода між двома чи більше сторонами, коли кожна з них намагається зробити так, щоб була прийнята саме її позиція, і стати на заваді іншій стороні чинити те саме

КУЛЬТУРА – 1) специфічний спосіб людської організації й розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної й духовної праці, у системі соціальних норм і установок, у духовних цінностях, у сукупності відносин людей до природи, між собою й до самих себе; 2) історично певний щабель розвитку суспільства й людини, виражений (опредмечений) у результатах матеріальної й духовної діяльності людей, у створеному ними “другому середовищі”; 3) сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини та виражаються в результатах практичної діяльності; 4) рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якою-небудь галуззю знань або діяльності.

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ – рівень спілкування, що ґрунтується на освіченості, вихованості, взаємній повазі

ЛІДЕРСТВО – відносини домінування і підкорення, впливу і слідування в системі міжособистісних стосунків у групі; процес управління й організації поведінки людей, який здійснює лідер

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО – сукупність юридичних принципів і норм, які регулюють відносини між державами та іншими учасниками міжнародного спілкування

МЕТОД (від грецьк. - шлях дослідження, теорія, навчання) - спосіб досягнення якої-небудь мети, вирішення якого-небудь завдання; сукупність прийомів і операцій практичного або теоретичного освоєння (пізнання) дійсності.

МЕТОД МОЗКОВОГО ШТУРМУ, МЕТОД МОЗКОВОЇ АТАКИ – метод швидкого пошуку рішень, заснований на їхній генерації в процесі “мозкової атаки”, що проводиться групою фахівців, і відбору кращого рішення, виходячи з експертних оцінок; використовується для експертного прогнозування шляхом організації системи збору й математичної обробки експертних оцінок.

МЕТОД ПРОЕКТІВ – сукупність прийомів, операцій задля оволодіння певною галуззю практичного або теоретичного знання, тією чи іншою діяльністю. Це шлях пізнання, спосіб організації процесу пізнання, спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), що повинна завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим тим чи іншим способом

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ – це шляхи, способи впливу вихователя на свідомість, волю, почуття, поведінку вихованців з метою досягнення в них заданих якостей.

МЕТОДИКА (від грецьк. - частина граматики, що описує правила мови) – спосіб досягнення певної мети; сукупність способів доцільного проведення якої-небудь роботи; галузь педагогічної науки, що досліджує закономірності, правила, методи й прийоми навчання певному навчальному предмету. як вчення про методи виховання.

МОНІТОРИНГ (у педагогіці) – 1) спостереження за навчально-виховним процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або попередньому припущенню; 2) спеціально організоване постійне спостереження, контроль за станом функціонування певних освітніх процесів з метою оцінювання їхньої ефективності і якості; 3) система цілеспрямованої діяльності педагогів щодо збору, зберігання, систематизації, узагальнення й використання для проектування й корекції інформації про стан і тенденції навчально-виховної роботи; 4) постійне відстеження певного процесу в освіті з метою виявлення його відповідності бажаному результату або початковим припущенням. Елементами моніторингу в освіті є форми поточної, проміжної й підсумкової атестації, складання графіків і звітів, проведення педагогічних рад, консиліумів і ін.

МОНІТОРИНГ ФОРМУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ - системи збору, обробки, аналізу, зберігання, поширення інформації щодо стану забезпеченості умов, достатніх і необхідних для його ефективного функціонування, розроблення обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень, прогнозування подальшого розвитку виховного середовища ЗНЗ.

МОРАЛЬНІСТЬ – система внутрішніх правил людини, в основі яких лежать гуманістичні цінності, що визначають її поведінку й ставлення до себе й інших людей.

НОРМИ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ – стандартизовані соціальні вимоги до поведінки людей в соціальному середовищі, сформовані з урахуванням соціальної структури даного суспільства, його уявлень про справедливість, добро, гідність; стандарти поведінки, прийняті у даному суспільстві, виконання яких забезпечується соціальним контролем

ОБОВ'ЯЗОК – те, якого треба беззастережно дотримуватися, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи з власного сумління

ОСОБИСТІТЬ – індивід загалом з усіма його навичками, темпераментом, рисами характеру, почуттями і спонуками; людина, яка має свої індивідуальні особливості, котра пізнає і перетворює оточуючий світ і займає певне місце серед інших людей у суспільстві; індивід як суб'єкт соціальних відносин свідомої діяльності; визначена включенням в суспільні відносини системна якість індивіда, що формується в спільній діяльності і спілкування

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД – один з найважливіших психолого-педагогічних принципів, що припускає урахування своєрідності індивідуальності особистості у вихованні школяра. Це система відносин, у якій кожний учень відчуває себе як особистість, відчуває увагу педагога; одночасно школяр розуміє, що вони із учителем рівні у своєму світі почуттів і переживань (вони обоє відчувають радість, біль, любов і ін.).

ПАРТНЕРСТВО – характеристика взаємовідносин; узгоджені і злагоджені дії учасників справи; засновані на взаємовигідності та рівному праві

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА - комплекс методів, прийомів, правил і засобів педагогів для виміру динаміки процесів і результатів виховної роботи.

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ - це взаємодія між учителем та учнем (або колективом учнів), при якій та в результаті якої відбувається розвиток як учнів, так і вчителя.

ПЕДАГОГІЧНА ЗАДАЧА - виявлення суперечності в навчально-виховному процесі, які враховує вчитель, стимулюючи розвиток особистості. Це педагогічна мета, задана в певних умовах.

ПЕДАГОГІЧНА ЕМПАТІЯ - здатність вчителя до емоційної ідентифікації себе з учнем, уміння співпереживати дітям, віддзеркалювати у власній психіці їхні радощі та смутки, проблеми та інтереси, виявляти можливість поставити себе на місце інших.

ПЕДАГОГІЧНА ІМПРОВІЗАЦІЯ - 1) творче використання особистих і професійних рис в організації навчально-виховного процесу; 2) знаходження нового, неочікуваного задуму

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА - сфера науки, що вивчає процеси розвитку школи, пов'язані зі створенням нової практики освіти.

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАЦІЯ - 1) результат (продукт) процесу створення нового, що відповідно оновлює педагогічну теорію і практику, оптимізуючи досягнення поставленої перед суспільством освітньої мети; 2) новий підхід до організації народної освіти, пов'язаний з вимогами економічного, соціального, політичного та культурного життя народу, і реформування на цій основі теоретико-методологічних засад, концептуальних підходів, структури, створення оригінальних техно-логій навчання і виховання, методів управління, упровадження у практику наукових досягнень і поширення передового досвіду.

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА - 1) сутнісна характеристика особи вчителя, що відображає динамічну систему професійних цінностей діяльності та поведінки викладача; 2) предметно-ціннісна форма освоювально-перетворюючої діяльності, в якій відображається історично визначений рівень розвитку суспільства і людини, породжується й утверджується людський сенс буття.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ - 1) комплекс властивостей особистості, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності; 2) характеристика високого рівня педагогічної діяльності; 3) сукупність певних якостей особистості вчителя, які обумовлені високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості, здатністю оптимально вирішувати педагогічні задачі; 4) доведена до вищого ступеня досконалості навчальна та виховна вправність, що відбиває особливу відточеність методів і прийомів застосування психолого-педагогічної теорії на практиці, завдяки чому забезпечується високий рівень ефективності навчально-виховного процесу; 5) синтез педагогічних знань, умінь, навичок, методичного мистецтва та особистих якостей учителя; 6) синтез індивідуально-

ділових якостей і властивостей особистості, що визначають високу ефективність педагогічного процесу; 7) досконале творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва; 8) як взаємодія почуття та техніки, що веде до цілісного, образного впливу педагога на учня, перетворення дійсності.

ПЕДАГОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ - усвідомлення співрозмовником того, як він сприймається партнером зі спілкування; процес дзеркального відображення один одного, зміст якого полягає у відтворенні внутрішнього світу партнера, де одночасно відтворюється і свій внутрішній світ.

ПЕДАГОГІЧНА СИТУАЦІЯ - 1) фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективу, які враховує вчитель, добираючи способи впливу, стимулюючи розвиток особистості; 2) конфлікт, який порушує систему взаємовідносин між учителем та учнем.

ПЕДАГОГІЧНА СПОСТЕРЕЖЛИВІСТЬ - 1) уміння усвідомити, визначити можливі ускладнення при зустрічі з учнями, а також у процесі безпосереднього спілкування з метою запобігання чи нейтралізації небажаних учинків учнів; 2) розуміння вчителем суті за зовнішніми незначними ознаками, проникнення у внутрішній світ учня за нюансами його поведінки.

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ (як новація) - пошук і знаходження принципово нових, раніше відсутніх і не описаних задач, засобів і способів праці (це знахідки і педагогічні винаходи, які можуть бути локальними - стосуватися окремих методів, форм чи системи - призводити до усвідомлення нових високоефективних систем навчання та виховання); у широкому розумінні слова "відкриття" учителем відомих у науці й досвіді співвідношення методів, прийомів і умов їх застосування, бачення деяких варіантів вирішення однієї задачі, оновлення відомого відповідно з новими вимогами.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ - напрям у зарубіжній педагогіці, який ставить за мету підвищити ефективність освітнього

процесу, гарантувати досягнення учнями запланованих результатів навчання.

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ - 1) форма навчальної взаємодії, співробітництва вчителя та учнів, передання суспільного та професійного досвіду (знань, умінь, навичок) від учителя учням; 2) професійне спілкування викладача з учнями на уроці чи поза ним (у процесі навчання й виховання), що має певні педагогічні функції і направлено (якщо воно повноцінне й оптимальне) на створення благодатного психологічного клімату, а також на іншого роду психологічну оптимізацію навчальної діяльності і відносин між педагогом та учнями і всередині учнівського колективу; 3) взаємодія педагога і вихованців з метою обміну інформацією й оказання виховного впливу на них. Це цілеспрямований творчий процес, у ході котрого створюються умови для вирішення завдань виховання, освіти і розвитку учнів.

ПЕДАГОГІЧНІ УМІННЯ - це набута людиною здатність на основі знань і навичок виконувати певні види діяльності у змінних умовах... не механічна комбінація навичок, а кожен раз новий "сплав" знань, навичок, цілеспрямованості і творчих можливостей учителя.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД - 1) сукупність знань, умінь і навичок, що набуваються вчителем у процесі практичної навчально-виховної роботи, основи педагогічної майстерності вчителя; одне з важливих джерел розвитку педагогічної науки; 2) ідеалізація реального педагогічного процесу: абстрагування від випадкових, неістотних елементів і конкретних умов педагогічної діяльності й виділення суттєвого в ньому - провідної педагогічної ідеї чи методичної системи в чистому вигляді, що зумовлює високу ефективність навчально-виховної діяльності; 3) учитель на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує деякі елементи існуючих рекомендацій, методик, досвіду відповідно до нових знань. У зв'язку зі створенням сприятливих умов для розвитку педагогічної творчості вчителів і підвищення на цій основі результативності навчально-

виховного процесу створюються нові, а також використовується досвід досвідчених педагогів для керівництва творчими процесами: оволодіння алгоритмами творчого процесу й побудова відповідних моделей різноманітних творчих вирішень і найсприятливіших умов для творчої діяльності педагогів, самореалізації особистості учня.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИХОВАННЯ - мета виховання, здійснювана відповідними виховними засобами.

ПЕРЕКОНАННЯ - 1) метод виховання, який передбачає цілеспрямований вплив на свідомість вихованця з метою формування в нього позитивних морально-психологічних рис, спонукання до суспільно корисної діяльності або подолання негативної поведінки; 2) спосіб професійно-педагогічного спілкування, комунікативний вплив на свідомість учнів, результат педагогічної взаємодії знань, поглядів, форм поведінки. Одночасно це і спосіб формування поглядів учнів, що базується на аргументованості, чіткості, послідовності, упевненості повідомлень; 3) комунікативний вплив на свідомість учнів, результат педагогічної взаємодії знань, поглядів, норм поведінки і одночасно спосіб формування поглядів учнів; базується на аргументованості, чіткості, послідовності, упевненості.

ПЛАН – задум, проект, що передбачає перебіг, розвиток чогонебудь; система взаємопов'язаних, направлених на досягнення єдиної мети планових завдань, що визначають порядок, терміни і послідовність здійснення програм, робіт або окремих заходів

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА – складова частина навчально-виховної роботи школи, одна з форм організації дозвілля учнів, проведення соціально-педагогічної роботи з ними.

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ - охоплення різних сторін взаємин учителя й учнів і стимуляція пізнавальної активності учнів, мотивація пізнання свого предмета, установа статусно-рольових відносин як нормативних.

ПРАВА ДИТИНИ – надання дитині законом можливості мати і розпоряджатися матеріальними, культурними та іншими соці-

льними благами й цінностями, користуватися основними свободами в установлених законом межах. Права дитини визначені Конвенцією ООН про права дитини, в якій проголошено, що діти мають право на особливе піклування і допомогу, для повноцінного і гармонійного розвитку повинні виховуватись у сімейному оточенні, атмосфері щастя, любові та розуміння

ПРАВО – надана законами держави можливість здійснювати що-небудь; сукупність загальноприйнятих норм встановлених або санкціонованих державою

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ – послідовність дій, що ведуть до досягнення мети, наприклад, розв’язання проблем, вирішення складної ситуації

ПРОБАНД (нім. proband) - у первісному значенні - суб’єкт, який досліджується з погляду спадковості чи родоводу. Вихідна особа в генеалогії. У сучасних конкретно-соціологічних і психологічних дослідженнях термін П. означає будь-яких досліджуваних.

ПРОБЛЕМА – складне теоретичне або практичне питання, що потребує розв’язання, визначення, дослідження

ПРОГНОЗ (від гр. prognosis - передбачення) - передбачення ситуацій (обставин, процесів, явищ, подій), які раніше не мали місця, але реально можливі в майбутньому.

ПРИЙОМ ВИХОВАННЯ – частина загального методу, віддалений вплив, конкретне поліпшення, необхідне для ефективнішого використання того або іншого методу.

ПРОБЛЕМНА СИТУАЦІЯ - ситуація, для оволодіння якою окремий суб’єкт (або колектив) має знайти та застосувати нові для себе знання і способи дій.

ПРОЕКТ, МЕТОД ПРОЕКТІВ - 1) запланована діяльність, що передбачає досягнення поставлених завдань протягом певного періоду часу і в межах певного бюджету; 2) навчально-практична діяльність, що має певні освітні цілі; включає дослідження та вирішення проблем, використання різних матеріалів, планується та виконується студентами та викладачами за умов, близьких до реальних.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ - система (прийоми і навички) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин за допомогою комунікативних засобів.

ПРОФЕСІОГРАМА - 1) перелік і опис загальнотрудових і спеціальних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання певної професійної діяльності. На базі професіограми визначається професійна придатність; 2) технологія вивчення вимог, які ставить професія до особистісних якостей, психічних здібностей, психолого-фізичних можливостей людини.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ - полягає у здатності розрахувати перебіг педагогічних процесів, передбачити їх наслідки, спираючись на знання загальних умов і конкретних причин.

РЕФЛЕКСІЯ (з лат. reflexio - звернення назад) - 1) усвідомлення співрозмовником того, як він сприймається партнером зі спілкування. Це процес дзеркального відображення один одного, зміст якого полягає у відтворенні внутрішнього світу партнера, де одночасно відтворюється і свій внутрішній світ; 2) осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів власної діяльності, соціального й індивідуального способу існування, самоаналіз; 3) один з механізмів людського взаєморозуміння як здатності уявляти себе на місці іншої людини, подумки бачити, “програмувати” за неї ту чи іншу ситуацію.

ТЕХНОЛОГІЯ (ПЕДАГОГІЧНА) – 1) своєрідна конкретизація методики, проект певної педагогічної системи, реалізованої на практиці; змістовна техніка реалізації навчально-виховного процесу, що реалізує науково-обґрунтований проект навчально-виховного процесу й є більш високим рівнем ефективності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання; 2) закономірна педагогічна діяльність, що реалізує науково-обґрунтований проект навчально-виховного процесу й є більш високим рівнем ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання; 3)

сукупність знань і способів оптимального відбору змісту, вибору засобів і методів певного виду діяльності (освітньої, виховної, наукової, управлінської), які забезпечують цілеспрямований рух від мети до результату; 4) науково-обґрунтована педагогічна (дидактична) система, що гарантує досягнення певної навчальної мети через чітко певну послідовність дій, спроектованих на розв'язання проміжних цілей і заздалегідь визначений кінцевий результат; 5) продумана у всіх деталях модель спільної навчальної й педагогічної діяльності з проектування, організації й проведення навчального процесу. Сутність педагогічної технології полягає в тому, щоб, спираючись на постійний зворотний зв'язок, гарантувати досягнення чітко поставлених цілей виховання й навчання.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – здатність людини усвідомлювати, розуміти і керувати своїми емоціями при незгоді зі способом життя іншої людини; терпиме ставлення до нової моделі життя, чужих думок, поглядів, позицій

ТРЕНІНГ (від англ. - виховувати, учити, привчати) - спеціальний тренувальний режим, тренування; процес одержання навичок і вмій у якій-небудь галузі за допомогою виконання послідовних завдань, дій або ігор, спрямованих на досягнення наробітку й розвитку необхідної навички.

УПРАВЛІННЯ ВИХОВНОЮ СИСТЕМОЮ - процес, в основі якого уява про виховну систему як інтегровану сукупність складових її компонентів: ціль, діяльність, суб'єкт, відносини, освоєне середовище. Характеризується укріпленням зв'язків компонентів виховної системи через спрямовану діяльність і здійснюється всією системою як єдиним цілим, кожним її компонентом окремо з урахуванням своєрідності.

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИХОВАННЯ - цілеспрямована неперервна взаємодія, координація дій всіх учасників виховного процесу з її впорядкування і переводу в новий якісний стан.

ФАКТОРИ ВИХОВАННЯ (лат. factor - той, хто робить) - це ті об'єктивні і суб'єктивні чинники, які певним чином впливають на визначення змісту, напрямків, засобів, методів, форм вихо-

вання. Фактори розповсюдження нового (лат. factor - той, хто робить, facio - роблю) - соціальні умови широкого плану (ставлення суспільства до педагогічних ідей, державна політика в сфері освіти взагалі і стосовно конкретних нововведень зокрема); окремі соціальні умови (діяльність конкретних державних і суспільних інститутів - засобів масової інформації, навчальних закладів, органів освіти, самодіяльних педагогічних об'єднань); особистісні фактори (особистісні особливості авторів і пропагандистів педагогічних інновацій, зокрема їх авторитет для творчих педагогів, усього педагогічного товариства, діячів освіти).

ФОРМА ВИХОВАННЯ - зовнішня сторона організації виховної роботи, що пов'язана з кількістю тих, яких виховують, часом і місцем проведення виховної роботи, порядком її здійснення.

ФУНКЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КЛАСИФІКУЮТЬ: соціальна, комунікативна, науково-практична, конструктивно-технічна. Дескриптивна функція відстежується у дослідженнях діагностичного типу, що ґрунтуються на методі спостереження. Пояснювальна функція належить до досліджень експериментального типу. Прогностичну функцію виконують дослідження, якщо вони відповідають на запитання “Як є?” та “Що буде?” Оціночна функція зорієнтована на передбачення майбутнього стану речей, прогноз.

ЧИННИК – причина якогось явища; умова, руйнівна сила будь-якого процесу, явища

ЧИННИК РИЗИКУ – один з чинників, що сприяє виникненню захворювання (наприклад, куріння – чинник ризику щодо інфаркту міокарда)

ЯКІСТЬ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ - цілісна та об'єктивна характеристика умов організації виховання, його результатів через сукупність властивостей, що задовольняють духовні, освітні та соціокультурні потреби самої особистості, суспільства і держави

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Взаємодія загальноосвітніх навчальних закладів та правоохоронних органів у вирішенні проблем попередження жорстокості та насильства серед учнівської молоді: Методичний посібник / Укладач Т. Й. Гусь. – Херсон: РПО, 2012. – 74 с.
2. Виховна система загальноосвітнього навчального закладу: контури роз-витку : посібник / за заг. ред. В. М. Оржеховської. — Тернопіль : ТЗОВ “Тернограф”, 2013. — 304 с.
3. Виховні системи у контексті життєтворчості особистості : Практико зорієнтований збірник / Ред. рада Г. О. Терпиловська (голова), І. Г. Єрмаков (науковий редактор), Г. Г. Ковганич та ін. — К. : ТОВ “Енергія плюс”, 2006. — 188 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред.. В. Т. Бусел. – Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Рівне : Обереги, 2011. – 376 с.
6. Закон України “Про виховання дітей та молоді” / Світ виховання. – 2004. № 4. – С. 3-12
7. Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень. // Академія педагогічних наук України. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
8. Матвієнко О.В. Практикум з курсу „Теорія виховання” / М-во освіти і науки України. Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К.: Стилос, 2011.– 259 с.
9. Мільто Л. О. Теорія і технологія розв’язання педагогічних задач : навч. посіб. / Л. О. Мільто - Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 156 с.
10. Методика виховної роботи. Практикум : навчально-методичний посібник для студ. пед. ун-тів / кол. авт.; ред. О.О. Лаврентьєва. – Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – 102 с.

11. Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.mon.gov.ua
12. Сафонова І. Підготовка майбутнього вчителя до виховання превентивної діяльності – важлива складова професійного зростання // Вища школа. – 2013. - №9. – С. 57-62.
13. Формування превентивного виховного середовища загально-освітнього навчального закладу : навч.-метод. посіб. / Єжова О. О., Кириченко В. І., Тарасова Т. В., Федорченко Т. Є., Муромець В. Г., Нечерда В. Б., Оржеховська В. М., Кириленко С. В. ; [За заг. ред. д.п.н., проф. Оржеховської В. М.]. - Кіровоград : Імекс ЛТД, 2014.- 172 с
14. Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища/ Тетяна Федорченко. - Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А., 2011.- 488 с.

З М І С Т

Вступ.....	3
РОЗДІЛ I. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	5
Програма навчальної дисципліни.....	5
Методичні рекомендації щодо підготовки до практичних занять.....	8
Критерії оцінювання усних відповідей.....	10
Тематика та плани проведення практичних занять.....	11
Тематика і плани проведення лабораторних занять.....	22
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	24
Методичні рекомендації до організації самостійної роботи...	24
Критерії оцінювання самостійного опрацювання студентами навчальних тем.....	26
Теми для самостійного опрацювання програми навчальної дисципліни.....	27
Методика організації роботи щодо виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань.....	29

Організація самостійної роботи з навчальною літературою.....	33
Тематика рефератів.....	37
Методика роботи з педагогічними ситуаціями.....	38
Правила та прийоми впливу на особистість у конфліктних ситуаціях.....	49
Алгоритм розв'язання конфліктної ситуації третьою стороною.....	51
Питання гарантованого рівня знань.....	52
Рекомендована література для засвоєння навчального курсу.....	55
<i>Додаток А</i> Програма вивчення учнів і складання характеристики.....	59
<i>Додаток Б</i> Програма вивчення класного колективу і складання характеристики.....	61
<i>Додаток В</i> Рекомендації щодо вивчення учнів.....	80
<i>Додаток Г</i> Правила проведення профілактичної бесіди.....	63
<i>Додаток Д</i> Орієнтований план роботи школи на виконання комплексних заходів щодо запобігання злочинності і правопорушень неповнолітніми.....	64
<i>Додаток Е</i> План роботи клубу класних керівників “Пошук”.....	67
<i>Додаток Є</i> Методика проведення анкетування і тестування учнів та колективу.....	70
<i>Додаток Ж</i> Орієнтований план місячника превентивної освіти і виховання.....	71
<i>Додаток З</i> Алгоритм діяльності класного керівника у превентивному вихованні учнівської молоді.....	73
<i>Додаток И</i> Схема самоаналізу виховної роботи.....	74
Словник ключових термінів.....	76
Список використаних джерел.....	94

Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут психології і педагогіки
Кафедра теорії і методики виховання

Навчально-методичне видання
Превентивна освіта і виховання: практикум

Відповідальний за випуск:

Ціпан Т. С., доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ

Комп'ютерний набір: Баліка Л. М.
Комп'ютерна верстка: Федорук О. М.

Підписано до друку: 01.02.2016р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний,
Ум.друк. акр.7,4. Замовлення №192/1

Наклад 100 прим.
Віддруковано засобами різнографічного друку
редакційно-видавничого відділу РДГУ
33027 Рівне, вул.. С.Бандери, тел.: 0-362-26-48-83